

NordForsk

magasin | 2012

Anja Olsen:
**Nordisk mat
er sunt**

norden

NordForsk

Gudmund Høst: Sammen om elnfrastruktur

Peter Svenonius: Dialekter eller egne språk?

Bjørn Hvinden: Kan den nordiske modellen overleve?

Máire Geoghegan-Quinn: NordForsk en byggesten for ERA

2	Gunnel Gustafsson: Nordiskt forskningssamarbete ger högkvalitativ och användbar kunskap
4	Máire Geoghegan-Quinn: Byggesten for ERA
6	Gudmund Høst: Sammen om eInfrastruktur
8	Svenonius/Vangsnes: Mer dialekter enn språk
10	Øystein Vangsnes: Elvdalsk – et truet språk
12	Guðrún Nordal: Nytt NORIA-net om språkforskning
14	Hjelmquist/Fogelholm: Norden kan bli et kraftsentrum for registerforskning
16	Sven Stafström: Hvordan skal vi forstå og tilpasse oss klimaendringer i Arktis?
18	Elisabet Nihlfors: Ny storsatsing på utdanning
20	Agneta Hörnell: Er skolemateren viktig?
22	Enquete: Education for Tomorrow
24	Anja Olsen: Tilbake til røttene
28	Bjørn Hvinden: Kan den nordiske modellen overleve?
31	Pauli Kettunen: Historien bak velferdsstaten
32	Klaus Petersen: Språk og politikk
33	Det nordiske samarbeidet jubilerer: Alt å vinne på tettere samarbeid i Norden
34	NordForsk Team
36	Anders Geertsen: Ny nordisk bevidsthed
38	Niels Gøtke: Fremtiden er grønn
40	ESOF: Euroscience Open Forum 2012
42	Quentin Cooper: Sosialt engasjerte og utadvendte
44	Beatrix Vierkorn-Rudolph: Uvurderlig eInfrastruktur
45	Cherri M. Pancake: Tenk mer globalt!
46	Anne Gammelgaard: Hvordan kan man visualisere klimaforandringer?
48	Halldór Ásgrímsson: Fokus og prioriteringer sentralt i det nordiske samarbeidet
50	Dagfinn Høybråten: Ny Generalsekretær for Nordisk ministerråd

norden

NordForsk

norden

NordForsk

ISSN 1890-0429

Stensberggata 25
N-0170 Oslo
www.nordforsk.org
Org. nr. 971 274 255

Redaktør: Kommunikasjonssjef Anne Riiser
Redaksjon: Dag Inge Danielsen,
Siw Ellen Jakobsen, Bård Amundsen,
Norunn Torheim og Marius Hagen
Omslagsfoto: © Terje Heiestad
Utforming: Jan Neste Design
Trykk: 07-gruppen 4000x

Miljømerket Svanen
ble etablert i 1989 av
Nordisk ministerråd

Gunnel Gustafsson, Direktör NordForsk

Nordiskt forskningssamarbete ger högkvalitativ och användbar kunskap

NordForsk och nordiskt forskningssamarbete har utvecklats mycket under senare år. Investeringarna i verksamheten har ökat inte minst därför att forskningsråden i de nordiska länderna bidragit mer än tidigare. Det här visar att nordiskt samarbete ger mervärde till det som utförs nationellt. Dialogen mellan politiker och företrädare för forskarsamhället har förstärkts och förbättrats vilket resulterat i att NordForsk för närvarande producerar högkvalitativ kunskap som är till gagn för både beslutsfattare och andra användare. Organisationen har mognat och ökat insatserna för forskningsinfrastruktursamarbete. NordForsks ambitioner har också ökat när det gäller att ge starkare röst åt gemensamma nordiska ståndpunkter i Europa.

Forskningsinfrastruktur i fokus

Investeringar i forskningsinfrastruktur är nu ett mycket viktigt inslag i nordiskt samarbete. Betoningen av sambandet mellan forskning av högsta kvalitet och tillgång till god forskningsinfrastruktur gäller inte bara för Norden, utan även för Europa och på andra håll i världen. Forskningsinfrastruktur av högsta kvalitet är en nödvändig förutsättning för att genomföra internationellt konkurrenskraftig forskning. Därför ges nordiskt samarbete på detta område allt högre prioritet. En ny spännande utveckling är att NordForsk nu övertagit ansvaret för the Nordic eInfrastructure Collaboration (NeIC). Samarbetet för att utveckla eInfrastrukturlösningar är inte nytt, utan bedrevs tidigare som ett samarbete mellan de fem nordiska länderna och deras forskningsfinansiärer. Det övergripande syftet är att ge bästa möjliga stöd till forskarna när det gäller informations- och kommunikationsteknologi.

En annan viktig åtgärd inom detta område är att förbereda för ökade möjligheter till forskning av högsta kvalitet baserad på biologiska och sociala register förenade i gemensamma nordiska databaser. Detta förberedande arbete inkluderar analys av etiska, legala och tekniska hinder för nordiskt samarbete på detta område och förslag på hur dessa kan undanröjas. Register är en typ av forskningsinfrastruktur som är en unik nordisk tillgång och en pilotstudie av koloncancer har redan satts igång. Den är inriktad på orsaker

till och biomarkörer för denna typ av cancer. Samarbete när det gäller register, inte minst biologiska register, finns också på den europeiska vägkartan för forskningsinfrastruktur och sker parallellt med ett pågående arbete i Europa gällande undanröjande av legala hinder för samarbete (ERIC). NordForsks stöd till det nordiska biobanksinitiativet har gjort det möjligt för forskare i Norden att agera snabbare och mer koordinerat än vad som annars skulle ha varit fallet.

Memorandum of Understanding mellan NordForsk och Europeiska kommissionen

I juli 2012 undertecknade NordForsk tillsammans med Nordiska ministerrådet ett avtal med Europeiska kommissionen. Syftet är att stärka och stödja det europeiska forskningssamarbetet. Liknande avtal undertecknades också av fyra andra europeiska organisationer. Karriärmöjligheter för forskare, forskarmobilitet, jämställdhet, forskningssamarbete, forskningsinfrastruktur, eVetenskap och slutligen öppen tillgång till data och publikationer är de områden där arbetet ska bidra till att utveckla det europeiska forskningsområdet.

Politisk vilja till forskning är viktig!

Erfarenheterna av det nordiska Toppforskningsinitiativet (TFI) visar att politisk vilja till nordiskt forskningssamarbete är essentiell. Det var de fem nordiska statsministrarna som fattade beslut om att starta TFI i syfte att möta utmaningarna inom klimat, energi och miljö med hjälp av ny kunskap av betydelse både för den nordiska regionen och världen utanför. Utan statsministrarnas uttalande skulle detta framgångsrika program knappast ha kommit till stånd så fort. Också andra forskningsprogram som har inslag av utbildning och potential för innovation har initierats av Nordiska ministerrådet och är nu påbörjade av NordForsk. Dessa är eScience, Education for Tomorrow samt Välfärd och Hälsa. Syftet är också här att förse beslutsfattare, företag, studenter och andra användare med ny relevant kunskap av högsta kvalitet.

*Gunnel Gustafsson, Professor
Direktör NordForsk*

Byggesten for ERA

NordForsk signerte i juli en erklæring med EU-kommisjonen sammen med fire andre interessenter, hvor partene forplikter seg til samarbeid rettet mot å virkeliggjøre Det europeiske forskningsområdet (ERA) innen 2014.

På vegne av partnerne signerte Máire Geoghegan-Quinn, European Commissioner for Research, Innovation and Science og representanter for interessentorganisasjonene European Association of Research and Technology Organisations (EARTO), European University Association (EUA), the League of European Research Universities (LERU), Science Europe og NordForsk. Hver partner skal spesifisere sine forpliktelser mer detaljert gjennom egne avtaler, og NordForsk og EU-kommisjonen har undertegnet et Memorandum of Understanding (MoU) som beskriver dette.

NordForsk i styrket partnerskap

Denne MoUen beskriver at NordForsk skal gjennomføre tiltak på innsatsområder som har å gjøre med samarbeid på tvers av landegrenser. Forskermobilitet og forskeres arbeidsforhold ved flytting, likestillingsspørsmål, tilgang til publikasjoner og data, eVitenskap og infrastruktur er viktige komponenter i arbeidet som ligger foran oss. NordForsk skal implementere de aktuelle tiltakene innen utgangen av 2013.

– Jeg er optimistisk i forhold til at vi nå er på vei fram mot at ERA skal bli en realitet, sier forskningskommissær Máire Geoghegan-Quinn, og at det forsterkede partnerskapet med interessentene, inkludert NordForsk, vil få prosessen til å gå mye raskere. Hun mener at det er viktig at interessentene begynner arbeidet med en gang, slik at vi kan klare å nå mål til 2014, og håper at interessentene tar fatt og griper den muligheten de har fått.

Geoghegan-Quinn understreker betydningen av kontroll og oppfølging, med tanke på å evaluere framdriften innen sommeren 2013.

Nordisk bidrag i en global virkelighet

EU-kommissæren ser mange utviklingstrekk på forskningsfeltet i et globalt perspektiv. Forskning og innovasjon, og hvordan resultatene av disse kan videreføres til konkurransekraft og utvikling av samfunnet i Europa er essensielle elementer i Horizon 2020.

– Vi må sikre oss tilgang til kunnskap også utenfor EU, og samtidig markedsføre Europa som et attraktivt arbeidssted for forskere fra andre deler av verden. Vi må fjerne hindringer som ligger i veien for mobilitet, slik at vi kan bli en magnet for de aller beste forskerne, erklærer hun.

– Regionalt forskningssamarbeid er i vekst, både i Europa og utenfor. Behov for kritisk masse i forhold til vitenskaplig kompetanse og forskningskapasitet kombinert med regionale fellesinteresser er sentrale elementer i dette.

– De nordiske landene har alltid stått hverandre nær kulturelt, og deres regionale forskningssamarbeid utgjør i dag en viktig byggesten i forbindelse med ERA, sier Geoghegan-Quinn.

– Deres forskningssamarbeid er et eksempel på hvordan slikt samarbeid kan struktureres i EU og tjener som modell og et godt eksempel for Europa.

– Publiserings- og siteringstallene er høye i alle de nordiske landene, og de oppnår forskningsmidler på mange felt, slik som innenfor forskning på mat, helse, IKT og fra Marie Curie og ERC, påpeker EU-kommissæren. Hun fremhever også den nordiske innsatsen innenfor energi, klima og miljø, hvor Toppforskningsinitiativet har inspirert til Joint Programming på europeisk nivå.

– NordForsk gir et enormt bidrag til felles nordisk-europeiske forskningsinitiativer og bringer samarbeidet flere steg fram. Jeg gleder meg veldig til formaliseringen av vårt samarbeid som blir endelig bekreftet i desember når Nordisk ministerråds generalsekretær, Halldór Ásgrímsson, kommer til Brussel og signerer de endelige dokumentene.

Máire Geoghegan-Quinn er EU-kommissær med ansvar for forskning, innovasjon og vitenskap. Hun er fra Irland og har bred politisk erfaring. Hun har vært justisminister, minister for Europapolitikk og minister for turisme. Hun var medlem av regjeringsteamet som forhandlet frem erklæringen om fred og forsoning i Irland.

NordForsks direktør Gunnel Gustafsson, EU-kommissær for forskning og innovasjon Máire Geoghegan-Quinn og NordForsks styreleder Guðrún Nordal i Brussel. Foto: Terje Heiestad

Sammen om eInfrastruktur

Europeiske forskere samarbeider stadig mer om effektiv bruk av dataverktøy. I Norden vil vi gå enda lenger. Gudmund Høst er ny direktør for Nordic eInfrastructure Collaboration (NeIC).

Alle de nordiske landene er blant de mest avanserte i verden i bruk av IKT. Knappt noe annet sted benytter innbyggerne internett og avansert programvare mer effektivt. Samtidig møter også Norden utfordringen fra en mer kunnskapsbasert, globalisert økonomi. Og alle de nordiske landene møter forskningsutfordringer som ikke kan løses av ett land alene.

En vanlig PC i dag er like kraftig som en superdatamaskin var for noen år siden. Og dagens superdatamaskiner, ja de er enda langt kraftigere. Mye moderne forskning innebærer lagring og behandling av gigantiske mengder data. Og for mange forskere er samarbeid om IKT-utstyr og programvare over landegrensene, nå en sentral del av arbeidet. Ett eksempel er samarbeidet mellom fysikere, informatikere og andre fagfolk om å analysere data fra eksperimentene ved CERN.

Teknikk og politikk

Gudmund Høst er leder av EU-forskningens rådgivende organ for eInfrastruktur (e-IRG) og har koordinert Norges satsing på eInfrastruktur i en årrekke. Nå er han også blitt leder for eInfrastruktur samarbeidet i Norden. Høst forteller:

– Mange av de tekniske løsningene for omfattende IKT-samarbeid på tvers av land, finnes allerede. Dermed handler hindringene ofte om politisk vilje til samarbeid. Her gir det nordiske forskningssamarbeidet, gjennom NordForsk, nå et klart svar: I Norden er det sterk politisk vilje til å samarbeide om dette, på tvers av grensene.

Gudmund Høst har jobbet som sjefsforsker ved Norsk Regnesentral og har vært spesialrådgiver for eVitenskap i Norges forskningsråd. Han var en sentral ressursperson da det nordiske eVitenskapsinitiativet ble planlagt. Og han er altså leder i eInfrastructures Reflection Group (e-IRG) – det rådgivende organet for eInfrastruktur i EU.

Effektiv IKT

– Det nordiske einfrastruktursamarbeidet vil støtte utvikling av nye løsninger for nordiske forskningsmiljøer, forteller Høst.

Både biovitenskap, klimaforskning, og helseforskning basert på de store nordiske helseregistrene, er eksempler på områder hvor Norden har sterke forskermiljøer med store

behov for nye dataverktøy. Nordic eInfrastructure Collaboration vil også støtte aktiviteter som kan bidra til bedre samarbeid og arbeidsdeling mellom de nasjonale eInfrastruktur initiativene, slik at Norden samlet kan gi et best mulig tilbud til forskerne.

– Vår oppgave i NeIC er å tilby forskerne verktøyene de trenger. Dette er IKT-løsninger som gjør at forskning kan drives mer effektivt og gå raskere. I Norden er det helt naturlig at vi samarbeider om dette, mener Gudmund Høst.

NeIC-samarbeidet skal ikke minst sørge for mer effektiv bruk av ressurser som allerede finnes. Det dreier seg om datanettverk, lagringskapasitet og grid-databehandling. Det siste innebærer å utnytte ressursene i mange superdatamaskiner, knyttet sammen for å løse spesielt store oppgaver.

«Distribuerte løsninger» er et viktig stikkord. Dagens eInfrastruktur finnes ofte ikke på en bestemt plass. I stedet er en rekke databaser og datamaskiner sammensluttet gjennom høyhastighets fibernett.

Internasjonal dugnad

Da Europa gikk sammen om fysikksamarbeidet CERN, fant man aldri plass på budsjettet til noe stort sentralt datalager. I stedet ble man enige om en internasjonal dugnad. I dag løses det enorme behovet for databehandling ved CERN gjennom 11 såkalte Tier-1-datasentre spredt rundt i verden. Ett av disse sentrene har Norden gått sammen om, og dette er det eneste av de 11 sentrene som en gruppe land samarbeider om.

– For dette senteret har vi utviklet en egen løsning, basert på noder spredt rundt i de nordiske landene. NeIC har utviklet spisskompetanse på drift av denne typen komplekse datasystemer. Dette kan komme til nytte for flere ulike vitenskapelige fagområder i Norden, sier Høst.

NeIC skal utvikle aktiviteter innenfor mange områder. Det nordiske einfrastruktur samarbeidet tar sikte på å være en tilrettelegger, som i hovedsak vil tilby delstøtte til eksisterende og nye miljøer for utvikling av nye eInfrastrukturløsninger. Det kan også være aktuelt å påta seg driftsoppgaver for eInfrastruktur, dersom de nasjonale aktørene ønsker det.

Gudmund Høst er direktør for NeIC (Nordic eInfrastructure Collaboration). Han kom fra stillingen som spesialrådgiver for eVitenskap - Infrastruktur, teori og anvendelser (eVITA) i Norges forskningsråd og er dr Scient fra Universitetet i Oslo. I 2012 var han styreleder for e-Infrastructures Reflection Group (e-IRG), som er et rådgivende organ for eInfrastruktur i EU.

Gudmund Høst kommer med en oppfordring: Nå er det viktig at ulike fagområder samarbeider om felles løsninger for bruk og lagring av forskningsdata, slik at det blir mulig å bruke disse løsningene på tvers av fagområdene. Får vi til et slikt samarbeid om standardisering av data – om alt fra samfunnsvitenskap til klimaforskning – vil det åpne seg enorme muligheter for ny kunnskapsutvikling. Nordiske samarbeid om eInfrastruktur kan bidra til denne standardiseringen. Det nordiske samarbeidet kan også bidra til en kraftfull eInfrastruktur – en struktur som vil sette oss bedre i stand til å foredle data til mer verdifulle kunnskapsprodukter. Foto: Terje Heiestad.

NordForsk har i tillegg til infrastruktur-samarbeidet NeIC, også sitt eget forskningsprogram innen eVitenskap: Nordisk eVitenskaps Globaliseringsinitiativ (NeGI). Dette kan bli en viktig bruker av NeIC.

Generiske løsninger

– NeIC skal altså tilby løsninger rettet mot spesielle anvendelser og fagområder. Men i tillegg vil vi også tilby mer generiske løsninger til et bredt spekter av fagområder. Slike løsninger kan være aktuelle innenfor tungregning, bruk av nettskyen eller systemer for håndtering av forskningsdata.

Gjennom et nordisk samarbeid som dette, åpner mange muligheter seg, mener Høst. Blant annet muligheten til spesialisering gjennom nordisk arbeidsdeling.

– Ulike superdatamaskiner og datalagringsystemer egner seg ofte best til litt forskjellige oppgaver. For eksempel gjøres klimamodellering best på en annen type superdatamaskin enn den som trengs for genomanalyser. Kanskje kan vi, for eksempel, skape løsninger der en spesialtilpasset superdatamaskin betjener alle Nordens klimamodellører, istedenfor at hvert land må drifte hver sin maskin, antyder den nye NeIC-direktøren.

NeIC (Nordic eInfrastructure Collaboration) er et samarbeid mellom de nordiske landene for å tilrettelegge for bedre eInfrastruktur i de nordiske forskningsmiljøene.

Peter Svenonius og Øystein Vangsnes

Mer dialekter enn språk

Når vi svensker, dansker og nordmenn møtes på konferanser snakker vi stadig oftere engelsk til hverandre, fordi vi er redd for misforståelser. Men språkforskere mener at de tre utgavene av skandinavisk er så like hverandre, at det bare er snakk om ulike dialekter. Vi snakker ikke forskjellige språk.

Midt i det svensktalende Sverige snakker en liten gruppe mennesker noe svensker flest ikke forstår: elvdalsk. Dette regnes offisielt som en svensk dialekt. Men sammenlikner du avstanden mellom standard-svensk og elvdalsk, er avstanden mye større enn mellom for eksempel svensk og norsk.

Det viser oss noe: Hva som er språk og hva som er dialekt har mer å gjøre med politikk enn med lingvistik.

– Lingvistisk sett kan vi like gjerne si at norsk, svensk og dansk er ett språk, slår lingvistene Peter Svenonius og Øystein Vangsnes fast. Elvdalsk, som i dag snakkes av rundt 3000 mennesker, vil da være et annet språk.

– 3000 kan høres lite ut. Men det er flere som snakker elvdalsk enn det til sammen er som snakker lulesamisk, sørsamisk, skoltesamisk, enaresamisk, pitesamisk og ume-samisk. Altså alle de samiske språkene i Norden, bortsett fra nordsamisk.

Sju forskningsmiljøer

Fra Island til svensktalende Finland. Fra det nordligste Norge og til det sørligste Danmark. Flere titalls språkforskere, rekruttert i et nettverk fra hele Norden, har studert nordiske dialekter i detalj i Nordic Centre of Excellence in Microcomparative Syntax (NORMS).

Prosjektet har vært ledet fra Universitetet i Tromsø, men har involvert sju forskjellige forskergrupper i Norden. Det er syntaksforskning som har stått i fokus, altså hvordan setninger og fraser bygges opp. Dette har tidligere vært lite belyst i dialektforskningen.

– Vi har møtt veldig mange hyggelige mennesker, gamle som unge, på våre utflukter rundt om i Norden, forteller Vangsnes. Sammen med Svenonius har han ledet det nordiske senteret. Mange steder er de tradisjonelle dialektene på vikende front, og da er eldre mennesker spesielt interessante for forskerne siden deres språkssystem vil være mest ulikt standard-språkene. Men også unge er blitt intervjuet, blant annet for å gi forskerne kunnskap om endringer i Nordens dialekter.

Værmeldingen endret språket

For språk og dialekter endres. Men i hvilken retning de endres, er ikke nødvendigvis lett å forutsi. Når NORMS-forskere nå har lager kart over likheter og ulikheter i de nordiske språkene, går grensene på kryss og tvers. At nordnorsk, nordsvensk og finlandssvensk har mange likhetstrekk, er ikke overraskende. Mer spennende er det når forskerne ser at språket på Færøyene, på Vestlandet i Norge og i Älvdalen, midt inne i de svenske skogene, har mange fellestrekk.

Norrønt var det opprinnelige språket både i Norge og på Island fra 900-tallet og framover mot 1350. Den gang var språkene i Norge og Island nesten like. I dag har norsk beveget seg langt bort fra norrønt, og nordmenn forstår lite av det islendinger sier.

– Islandsk er et veldig konservativt språk, her er mange av de gammelnorske grammatiske egenskapene i behold. Til tross for at øya er stor, er det overraskende få dialektforskjeller mellom islendinger. Dette står i kontrast til lille Færøyene, med mange små øyer som ligger tett sammen, hvor det er forholdsvis mye dialektvariasjon. Færøysk fjerner seg

nå gradvis fra islandsk, slik språket i Norge gjorde for lenge siden.

– Man skulle tro at når færøysk endres, så ville det endres i retning av dansk, siden Færøyene er en del av Kongeriket Danmark siden mellomalderen og fortsatte å være det også etter 1814. Men vi ser faktisk at færøysk på flere punkt går vel så mye i retning av vestnorske dialekter, forteller Vangsnes. Dette overrasker, men det er viktig å huske på at det alltid har vært mye kontakt mellom Færøyene og Vestlandet, ikke minst i forbindelse med fiskeri.

– Vi vet blant annet at færøyske fiskere alltid har hørt mye på norsk radio, gjerne bare kalt Norðmaðurin, altså “Nordmannen». De fortalte oss at det er der de får den beste værmeldingen.

Ikke store dialektforskjeller

Et typisk trekk ved språkene i Norden, og kanskje spesielt i Norge, er de mange ulike dialektene. Dette er rådende oppfatning. Men er det egentlig slik?

– Nei. Når vi sammenlikner vårt nordiske dialektprosjekt med dialektprosjekter i Nederland og i Italia, så ser vi at det ikke er noen spesielt stor dialektvariasjon her i Norden, forteller Svenonius.

Norge er annerledeslandet i Norden når det gjelder dialekter. Men ikke fordi Norge har større forskjeller mellom dialektene enn Danmark og Sverige. Både i Danmark og Sverige er ytterpunktene mellom dialektene større enn i Norge.

– Det som er spesielt for Norge, er at dialektene brukes mer enn i de andre nordiske landene.

– I Danmark har dialektutjevningen kommet ganske langt, og Sverige er på vei mot danske tilstander. Men i Norge er ikke denne utviklingen kommet så langt. Det har trolig sammenheng med at det er større aksept for dialektbruk i Norge. I Sverige, Danmark og den svenskspråklige delen av Finland, er det mye vanligere enn i Norge å veksle mellom standardspråket og egen dialekt. I Norge holder flere seg til egen dialekt hele tiden. I Älvdalen har man til og med egneverb for dette: Å “swenska» er å snakke standardsvensk mens å “dalska» er å snakke elvdalsk.

– Når det er mindre vanlig for dialektbrukere i Norge å skifte til standardnorsk, er det også et uttrykk for at dialektene i Norge ikke er så langt fra hverandre som de kan være i Danmark og Sverige, sier forskerne.

Språk er innovasjon

Flere språkforskere har spådd dialektenes død – både i Sverige, Danmark, Norge og det svensktalende Finland. I det nordiske dialektprosjektet NORMS finner forskerne ingenting som tyder på at dette vil skje med det første.

– Dialektene forandrer seg, men de forsvinner ikke. Vi har lenge trodd at dialekter i stadig større grad går mot standardspråket. Men nå ser vi faktisk at også det motsatte kan skje. Dialekter er først og fremst preget av stadig innovasjon i språket, slår de to lingvistene fast.

Peter Svenonius er professor i engelsk lingvistik og forsker ved CASTL (Centre for Advanced Study in Theoretical Linguistics) ved Universitetet i Tromsø. Han har vært leder av NORMS (Nordic Centre of Excellence in Microcomparative Syntax) **Øystein Vangsnes** er forsker ved CASTL (Centre for Advanced Study in Theoretical Linguistics) ved Universitetet i Tromsø. Han har vært koordinator for NORMS (Nordic Centre of Excellence in Micro-comparative Syntax)

Øystein Vangsnes

Elvdalsk - et truet språk

Elvdalsk, som snakkes i Ålvdalen i Sverige, er et en utgave av skandinavisk som språkforskerne er svært glade for eksisterer. Men språket går en usikker framtid i møte.

Mangfold innenfor et språkområde er for språkforskere det genetisk mangfold er for biologer.

– Det gir oss et mye mer nyansert bilde av struktur og utvikling i de nordiske språkene, sier Øystein Vangsnes. At språket er så spesielt i nordisk sammenheng var årsaken til at 20 språkforskere i NORMS hadde en uke feltarbeid i Ålvdalen, hvor de utforsket sider ved grammatikken i språket. Opptaket fra samtaler de hadde med folket der, er blitt transkribert og lagt inn i den fellesnordiske elektroniske dialektsamlingen som er bygd opp ved Tekstlaboratoriet ved Universitetet i Oslo: Nordisk dialektkorpus.

Elvdalsk har en del gamle språktrekk. Eksempler er distinktive nasaltokaler, stungen ð (eller edd), w-uttale (altså dobbelt-v), personbøyning av verb, kasusbøyning av pronomen og substantiv.

– Noe av dette, som for eksempel slik som nasaltokaler og [w], finnes ikke en gang i islands og færøysk, som ellers er de mest arkaiske av de nordiske språkene, forteller språkforskeren.

I dag er det rundt 3000 mennesker som snakker elvdalsk. Men språket er i ferd med å bli slukt opp av svensk. En optelling som er gjort for noen år siden viser at bare 45 barn under 15 år i dag snakker aktivt elvdalsk. Så fort barna begynner i barnehagen, begynner de å snakke svensk. Mange foreldre ser på det som en bjørnetjeneste å lære barna sine elvdalsk.

Flere enn språkforskerne bekymrer seg over utviklingen.

Foreningen Ulum Dalska arbeider med å bevare elvdalsk. De har blant annet gitt ut en elvdalsk grammatikk og arrangerer skrivekurs, og håper at elvdalsk kan bli et mer levende skriftspråk enn tilfellet er i dag.

– Skogeierforeningen i Ålvdalen bekymrer seg så sterkt at de har tilbudt alle skoleelever i et stipend på 6 000 kroner om de aktivt snakker elvdalsk når de slutter i niende klasse, forteller Vangsnes.

NORMS – et unikt forskningsverktøy

Nordic Centre of Excellence in Microcomparative Syntax (NORMS) har arbeidet i fem år og er blitt finansiert av NOS-HS og NordForsk. Senteret har bestått av sju forskergrupper fra Islands Universitet, Aarhus Universitet, Lunds universitet, Helsingfors universitet, Universitetet i Oslo, NTNU og Universitetet i Tromsø. Senteret har blitt ledet fra Universitetet i Tromsø.

NORMS har bidratt til oppbygginga av en samling med lydopptak av nordiske dialekter. Disse er transkribert, slik at man kan søke i arkivet. Dette dialektkorpuset er et unikt og avansert forskningsverktøy som også kan brukes av andre forskere nå og i framtiden. I tillegg har

prosjektet bygd opp en database med testsetninger. Dette er setninger hvor informantene, to yngre og to eldre, har fått beskjed om å si en spesiell setning. Databasen har en kartfunksjon som viser utbredelsen av de positive og negative svar fra informantene. Dette materialet kan brukes til å lage nye oversikter over dialekttrekk, ikke minst over syntaktiske trekk som i liten grad er blitt undersøkt tidligere, og til å se på hvordan de nordiske dialektene endrer seg over tid.

Juleevangeliet på elvdalsk

Den svenske folkemusikaren Lena Willemark (bildet) kommer fra bygda Evertsberg – eller Ävesbjerre som det heter på elvdalsk. For noen år siden gikk hun sammen med noen av de fremste folkemusikerne i Sverige og spilte inn platen «Jul i Folkton».

Under denne turnékonserter leser Lena Willemark juleevangeliet på morsmålet sitt, elvdalsk. Det som følger her er skrevet på den gjeldende offisielle ortografien for språket.

1 On tiðe kam eð iett buað frå tjäjsaram Augustus at iel wärde uld skattskriewas. **2** Ittað war fuost skattskriewindse og on add dier mes Kwirinius war an so war öspin i Syrien. **3** Då fuor oller umstað og ulld lat skattskriew sig, wer og ienn daiti senn stað. **4** So gard Juoseff og, og etesros an war undo diem so ärd Davið til, fuor an frå Nasaret i Galileen upi Judeen og upi Daviðes stad, Bettleiem og **5** ulld lat skattskriew sig i lag min Maria. Dier war festfuok og ä war ä sytn.

6 Etersos ä war rieð i rå, wart eð so ä ulld få krippin me dier war dar. **7** O fikk ien sun og eð war fuost krippin. Ä lindeð an og laggd an i ien krubbu, etersos int eð fanns noð inwärn að diem noget eller.

– Transkribert til Ulum Dalskas offisielle rettskriving av Piotr Garbacz

1 Vid den tiden utfärdade kejsar Augustus en förordning om att hela världen skulle skattskrivast. **2** Det var den första skattskrivningen, och den hölls när Quirinius var ståthållare i Syrien. **3** Alla gick då för att skattskrivast, var och en till sin stad. **4** Och Josef, som genom sin härkomst hörde till Davids hus, begav sig från Nasaret i Galileen upp till Judeen, till Davids stad Betlehem, **5** för att skattskrivast tillsammans med Maria, sin trolovade, som väntade sitt barn.

6 Medan de befann sig där var tiden inne för henne att föda. **7** Och hon födde sin son, den förstfödde. Hon lindade honom och lade honom i en krubba, eftersom det inte fanns plats för dem inne i härbärgat.

– Det svenske bibelselskapet

Guðrún Nordal

Nytt NORIA-net om språkforskning

Hvilken nytte kan språkforskere i de nordiske landene ha av å samarbeide? Dette er ett av spørsmålene som skal stilles av et nytt NORIA-net, som skal komme opp med konklusjoner og anbefalinger i 2014.

– Vi ønsker å finne ut hvor det er merverdi ved samarbeid og konsolidering når det gjelder forskningsinnsats, sier Guðrún Nordal, som skal lede det nye NORIA-nettet på vegne av NordForsks styre.

Fem representanter som er nominert av forskningsfinansiørene i de nordiske landene skal sitte i styringsgruppen sammen med henne. I tillegg skal det være representanter fra de tre selvstyrte områdene Færøyene, Grønland og Åland, og en representant fra Det Nordiske Universitetssamarbeid (NUS).

– Gruppen er ganske stor, men jeg tror at det er viktig å inkludere alle landene og områdene i dette arbeidet, sier Nordal. Vi vil også be om råd fra en bredere referansegruppe som består av eksperter fra relevante forskningsfelt og virksomheter, og om nødvendig – representanter innenfor politikktutvikling i Nordisk ministerråd.

I NordForsks strategi beskrives behovet for «å skape kritisk masse i små eller spredte forskningsområder av stor betydning og med potensial for fremtiden». Ett av disse områdene er forskning på språkene i Norden, det vil si i de fem nordiske landene inkludert de tre selvstyrte områdene.

Guðrún Nordal forklarer:

– Vi organiserer dette NORIA-nettet for å kartlegge viktige forskningsfelt innenfor nordiske språk og kommunikasjon i tillegg til språk- og kommunikasjonskultur i hvert enkelt av de fem nordiske landene. Vi vil ikke bare fokusere på

hovedspråkene i hvert land og forskningens posisjon innenfor hvert språkområde. Det er like viktig å inkludere samiske språk, færøysk og Eskimo-Aleut på Grønland. NORIA-nettet skal være framtidsrettet og inkludere kartlegging av eksisterende og nødvendige forskningsinfrastrukturer, og komponenter av språkteknologi, utdanning og kunnskapsflyt med et blikk på den internasjonale dimensjonen.

Når forventer du at anbefalingene skal være klare?

– NORIA-nettet vil være aktivt i maksimalt to år, sier Guðrún Nordal, som forventer at NORIA-nettet skal beskrive og analysere styrkeområder på feltet nordiske språk og kommunikasjon, i tillegg til språk- og kommunikasjonskultur. Dialog med relevante forskningsmiljøer vil være avgjørende.

– Det er vårt mål å gi NordForsk spesifikke anbefalinger i vår sluttrapport, som kan støtte nordisk forsknings-samarbeid innenfor disse temaene.

Guðrún Nordal er professor i islandsk og direktør ved The Árni Magnússon Institute for islandsk studier (Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum) ved Universitet på Island (Háskóli Íslands). Hun er styreleder i NordForsk og leder av NORIA-net på nordiske språk, språk-kultur og kommunikasjon.

Foto: Terje Heiestad

sp
ro
g
t
u
n
g
u
m
a
l
K
i
e
l
i
s
p
r
å
k

NORIA-net er et virkemiddel for å fremme koordinering og samarbeid mellom nasjonale forskningsfinansiører og forskningspolitiske organ i Norden. Gjennom NORIA-net kan man identifisere områder med nasjonal prioritet som kan styrkes gjennom felles nordisk samarbeid.

Resultatene av NORIA-net skal enten rettes mot utviklingen av felles forskningspolitikk for et område – med mulige konkrete fellesnordiske tiltak innenfor forskningspolitikk og forskningsfinansiering – eller mot utarbeidelse av konkrete programmer og utlysninger.

Norden kan bli et kraftsentrum for registerforskning

Bedre utnyttelse av nordiske register kan gi ny kunnskap om hvordan vi kan forebygge og behandle sykdom. En felles nordisk satsing krever at landene får på plass gode systemer for forskning på person-sensitive opplysninger.

Her i Norden har vi en rekke register som i mange sammenhenger blir trukket fram som en gullgrube for forskning. NordForsks NORIA-net for registerforskning kartlegger utfordringene og diskuterer løsninger for å få på plass en felles nordisk infrastruktur for registerforskning.

– Vi har mange administrative register, både statistiske befolkningsregister og lokale register, som i utgangspunktet ikke er opprettet med den hensikt at de skal brukes til forskning. Mye går på helse- og sosialtjenester, helseopplysninger og sosioøkonomiske forhold, forteller professor Erland Hjelmquist.

– Det kan for eksempel være register over bruk av sosialtjenester. De inneholder personopplysninger som skal identifisere personer. Det er det som gjør de nordiske registerne unike, men det gjør også at problematikken med etikk og personlig integritet blir aktuell.

Erland Hjelmquist er hovedsekretær ved Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap (FAS) Han er også professor på avdeling for psykologi ved Universitetet i Gøteborg. Han sitter i Sveriges råd for forskningsinfrastruktur og leder NORIA-net om registerforskning. **Mikael Fogelholm** er professor i ernæring ved Universitetet i Helsinki. Han var prosjektleder for det avsluttede NORIA-net Nordic evaluation of Sports Sciences. Han leder NORIA-net om registerforskning sammen med Erland Hjelmquist.

Kan kople register

Vi har også forskningsregister og biobanker som inneholder biologisk materiale som kan brukes til helseforskning. Data som er samlet inn for ulike formål kan koples sammen.

– Norden kan bli et kraftsentrum innenfor registerforskning dersom vi utnytter registrene våre bedre. Vi må finne de områdene vi kan bli best på, sier Hjelmquist.

– Vi kan for eksempel følge personer fra barn til voksen og undersøke hvordan helse, livslengde, utdanning og økonomi henger sammen og finne ut hva som bestemmer vårt ve og vel. Det beste er å forebygge helseproblemer. Alt som bidrar til det, er viktig for både individ og samfunn og ikke minst økonomisk.

Hjelmquist er hovedsekretær i det svenske forskningsrådet for arbeidsliv og sosialvitenskap (FAS) og sitter i Sveriges råd for forskningsinfrastruktur. Han leder NORIA-nettet sammen med Mikael Fogelholm som er professor i ernæring ved universitetet i Helsinki.

– Trenden innenfor helseforskning går mot større og mer internasjonale forskningsgrupper. Et nordisk system med muligheter for å bruke registerdata fra flere nordiske land samtidig, vil styrke oss i konkurransen om

Erland Hjelmquist og Mikael Fogelholm.
Foto: Terje Heiestad

Neste steg er å kartlegge hva som gjøres de i nordiske landene.

– Hvert land har datatilsyn og etikknemnder av ett eller annet slag som vurderer om forskere skal få tilgang til registrene, men de er forskjellige. Vi må finne ut hvordan vi kan utvikle en felles praksis for etiske vurderinger av forskningsprosjekter, sier Hjelmquist.

Han understreker at det er viktig å få på plass en smidig felles organisering. Forskerne bør ha ett sted der de kan sende søknad om tilgang til registrene.

forskningsmidler og vitenskapelig framgang, utdyper Fogelholm.

Mange helseforskere samler befolkningsdata om livsstil, som kostholdsvaner, fysisk aktivitet og søvn, og risikofaktorer for kroniske sykdommer, som kolesterol- og blodsukkerverdier.

– Dersom man kopler slike data med registerdata om medisinerbruk, medisinsk pleie eller dødelighet, får vi mye bedre kunnskap om koplingen mellom livsstil og helse. Det har stor økonomisk betydning for samfunnet, sier Fogelholm.

Har kartlagt utfordringene

NORIA-nettet har sett på økonomiske, rettslige, etiske, organisatoriske, tekniske og politiske utfordringer ved nordisk samarbeid. De har kommet fram til at det er det rettslige og spesielt det etiske som er utfordrende, og som det må jobbes videre med.

– Løser vi de etiske utfordringene, løser vi de andre etter hvert. Når det gjelder det rettslige, er ulik lovgivning og praksis i landene en utfordring. Dette må løses politisk. Vi må dessuten se til arbeidet med EUs personverndirektiv, men så langt ser det ikke ut som det er til hinder for vårt arbeid, sier Hjelmquist.

Må ha folks tillit

En annen suksessfaktor er at etiske spørsmål blir håndtert ordentlig slik at folk har tillit til forskningen.

– Det er et generelt problem at færre vil være med i studiene. Da mister forskningen verdi. Vi må bli bedre på å forklare verdien av forskningen og gjøre den på en måte som gjør at folk er fornøyd. Norden må bli best på å håndtere etiske spørsmål knyttet til forskning på personsensitive data, understreker Hjelmquist.

NORIA-nettet mener arbeidet må løftes til et politisk nivå. – Dersom politikerne fortsatt ser store muligheter når vi har kommet med våre utredninger og råd, kan man gå videre. Vi vil også gi råd til NordForsk om hva de bør jobbe videre med, sier Hjelmquist.

Hvordan skal vi forstå og tilpasse oss klimaendringer i Arktis?

Et nytt NORIA-net om Arktis har blitt lansert i 2012. Hovedmålet er å legge fram et felles nordisk initiativ om arktisk forskning innen juni 2013.

– Klimaendringer er den hoveddimensjonen vi skal se nærmere på, og på hvordan nordiske forskere ønsker å koordinere forskningsinnsatsen, forklarer Sven Stafström, som leder NORIA-net Arktis og er hovedsekretærer for naturvetenskap og teknikvetenskap i det svenske Vetenskapsrådet.

– Hensikten med NORIA-net Arktis er å finne ut hvor potensialet ligger for felles forskningsinnsats på områder

som har å gjøre med klimaendringer og de utfordringene og mulighetene som er spesielt aktuelle i de nordiske landene. Vi skal ha en tverrfaglig tilnærming, og målet er å produsere et memorandum og et forslag til NordForsks styre i løpet av våren 2013.

Tre ekspertgrupper skal identifisere forskningsbehov innenfor sine respektive felt, i tillegg til tverrdisiplinære emner. Gruppen for medisin og helse ledes av professor Birgitta Evengård fra Umeå universitet, gruppen for samfunnsvitenskap og humaniora av Dr. Joan Nymand Larsen fra Akureyri universitet, og gruppen for naturvitenskap og teknologi av Dr Øyvind Paasche fra Bergen Marine Forskningsklynge. De tre ekspertgruppenes mandat er å framskaffe infor-

masjon om kunnskapsgap og behov for samarbeid på tvers av landegrensene som underlag for NORIA-net Arktis sitt arbeid. Professor Sverker Sörlin har blitt bedt om å overvåke NORIA-nettet med spesielt ansvar for å sikre at det blir synergier mellom de tre arbeidsgruppene.

Et mulig resultat av å koordinere forskningen om det arktiske området innenfor de nordiske landene kan være at det blir mer globale innsatser i framtiden, med mulige initiativer for å inkludere de andre landene i Arktis:

– Vi er fremdeles veldig tidlig i prosessen, men vi vil helt sikkert arbeide for å legge til rette for videre internasjonalt forskningssamarbeid i det arktiske området, sier Sven Stafström.

Sven Stafström er hovedsekretær for Ämnesrådet för naturvetenskap och teknikvetenskap på Vetenskapsrådet. Han sitter i Nord-Forsk sitt styre.

Elisabet Nihlfors

Ny storsatsing på utdanning

Vi trenger en mer kunnskapsbasert debatt om skole i Norden, mener Elisabet Nihlfors. Det tror hun NordForsk nye satsing «Education for Tomorrow» vil gi oss.

I slutten av september ble det klart at seks nordiske forskningsmiljøer får prosjektmidler i programmet. Til sammen er satsingen på 75 millioner norske kroner.

– Disse prosjektene, i tillegg til et Nordic Centre of Excellence (NCoE) i utdanningsvitenskap, vil bygge en ny plattform for utdanningsvitenskap i Norden. En slik plattform er også viktig for at vi skal skape forskningsdialoger med Europa og det internasjonale samfunnet, sier Nihlfors.

– Det er kort og godt fantastisk at vi har fått til denne satsingen, sier lederen av styringsgruppen i programmet. Hun er ellers ansatt som hovedsekretær for det svenske Vetenskapsrådets utdanningsvitenskapelige komité.

Tok temperaturen

Nihlfors synes det var interessant å få tatt «temperaturen» på utdanningsvitenskap i Norden gjennom denne utlysningen. NordForsk fikk inn mer enn 60 søknader fra nordiske forskningsgrupper. De fleste som holdt et høyt internasjonalt nivå og var svært gode, forteller hun.

– Jeg blir glad for å se at det finnes så mange sterke vitenskapelige miljøer i Norden, til tross for at det har vært mange år med knappe ressurser til forskning innenfor det utdanningsvitenskapelige området.

De seks forskergruppene som kom gjennom nåløyet, har fått midler til prosjekter med bred tematisk fordeling.

– Det gjenspeiler jo dette feltet. Utdanningsområdet er stort. Læring skjer fra tidlig barneår til sent i livet og det skjer på svært mange områder i samfunnet.

Forskning og politikk

De nordiske forskningsmiljøene på området er til dels små og fragmenterte, og innsatsen har vært lite koordinert. Nordisk ministerråd og NordForsk mener derfor at et sterkere nordisk samarbeid kan styrke hele den nordiske utdanningsforskningen og bringe fram resultater som er relevant både for politikere, forskere, forskningsfinansiører, statsforvaltningen, skolen, lærerne, barnehagene og universitetene.

– I dag finnes det et gap mellom det forskerne vet og det som formidles til dem som utformer politikken. Vi har mye

kunnskap, men vi trenger mer sammenstilling av kunnskap. Og kunnskapen må bli mer tilgjengelig på policy-arenaen slik at politikerne får bedre grunnlag for sine beslutninger, mener Nihlfors.

Likheter, men også ulikheter

Når Norden blir betraktet fra utsiden, ser man ofte likheter. Men vi er også ganske forskjellige, også på utdanningsområdet, mener Nihlfors.

– Til felles har vi at vi alle har sett på utdannings-systemet som en viktig faktor for å bygge landet. Vi har alltid trodd at utdanning er veien til lykke og til demokrati.

Når nordiske utdanningsforskere nå skal samarbeide i dette programmet, vil det danne mange nye nettverk og våre likheter og forskjeller, styrker og svakheter vil kanskje tre tydeligere fram, tror Nihlfors. Kanskje vil vi også lære noe av hverandre.

Mer enn det målbare

De siste årene har vi kanskje blitt litt vel mye forført av kvantitative undersøkelser, som for eksempel PISA (Programme for International Student Assessment) og TIMMS (Trends in International Mathematics and Science Study). Disse har skapt bekymring for prestasjonene i noen nordiske land. Nihlfors mener det målbare ikke gir et godt nok bilde av utdanningssystemet.

– Det er også en rekke verdier som disse undersøkelsene ikke måler. Verdier som vi kanskje må verne her i Norden. Vi trenger forskning for å få disse fram i lyset og gjøre debatten om skole mer kvalifisert enn den er i dag, mener Nihlfors.

– Norden er en del av verden. En fare er et vi kan bli oss selv nok, men en annen fare er at vi blir så opptatt av oss selv i konkurranse med andre, for eksempel land i Asia, at vi ikke ser verdier i vårt eget.

Elisabet Nihlfors er adjungerad professor ved Umeå universitet, og hovedsekretær for Vetenskapsrådets Utbildningsvetenskapliga kommittén (UVK). Hun er leder for styrgruppen i forskningsprogrammet «Education for Tomorrow» i NordForsk.

Agneta Hörnell

Er skolematen viktig?

Hvor mye betyr skolematen og måltidsmiljøet for læring og skoleprestasjoner? – På dette området er det mange sterke meninger, men svært lite kunnskap, mener Agneta Hörnell.

Hun er professor i ernæringsvitenskap ved Umeå universitet i Sverige og skal lede et prosjekt som har fått midler i NordForsk-programmet «Education for Tomorrow».

Sammen med svenske, islandske, norske og finske forskere vil hun ta i bruk en rekke ulike metoder for å studere skolematen. De vil undersøke kunnskap, matvaner, måltidsmiljøet i skolen, læringsmiljøet i klassen og elevers erfaringer og holdninger til skolemat.

– Tidligere studier indikerer at det er en sammenheng mellom sunn skolemat og prestasjoner i skolen. Andre studier tyder på at man kan utjevne sosiale forskjeller med skolemat. Magefølelsen vår sier at skolemat har betydning for læring, men vi vet ikke så mye vitenskapelig om sammenhengen mellom skolemat og læring, sier Hörnell. En kunnskapsoppsummering som Sintef Helse i Norge har gjort for Nordisk ministerråd, slår fast at kunnskapsgrunnlaget om langtidseffekter er for tynt til å trekke noen entydig konklusjon.

Hörnells håper at dette prosjektet vil fylle kunnskapshull på et felt der mange har sterke meninger, men få vet noe sikkert.

Stor variasjon

Variasjonene i skolematordningen i Norden er stor.

I Sverige og Finland får elevene et varmt måltid fra de begynner i grunnskolen til de går ut av videregående opplæring. Island har ganske nylig innført skolemat, delvis foreldrebetalt. Danmark er nå også i ferd med å innføre et delvis foreldrebetalt skolemåltid.

Norge er annerledeslandet. Her er elevenes skolemat ensbetydende med matpakken som foreldrene (kanskje) sender med dem på skolen. Med en stadig lengre skoledag og en større innvandrerbefolkning som ikke har tradisjon for matpakke, går diskusjonen om mangelen på skolematordning i Norge sterkere enn noensinne. En kampanje kjemper for å innføre et gratis skolemåltid i grunnskolen. Argumentene som brukes, er at det vil fremme sunnere matvaner, forebygge overvekt, gi bedre konsentrasjon og læring, og utjevne sosiale forskjeller i helse. I Norge viser mange til suksessen i nabolandet Sverige.

Likevel er man også i Sverige bekymret for skolematen, forteller Hörnell. Både fordi det er store forskjeller i kvaliteten på skolematen fra kommune til kommune, men også fordi mange mener at skolematen ikke blir spist. En årsak til det kan være at det ikke settes av god nok tid til måltidet.

Sunt er ikke nok

I Sverige begynte man allerede på 1880-tallet i Stockholm å servere skolemat til de fattigste barna. I 1946 besluttet Riksdagen at skolenes skulle få statsbidrag for å tilby skolelunsj, men ordningen gjaldt ikke alle svenske elever før på 1970-tallet. I 2011 kom det en lov som sier at skolematen skal være ernæringsriktig sammensatt. Hörnell mener at svenskene ikke bør slå seg til ro med dette.

– Det er ikke tilstrekkelig å servere barn og unge næringsrik skolemat. Elevene må også spise maten de får servert, og de må påvirkes til å ta de riktige valgene. Hun forteller at lærerstuderenter i Sverige har gjort en liten studie der de har fotografert hva barn forsyner seg med på matbrettet.

– Det er ganske nedslående. Det hjelper ikke om maten som tilbys er næringsriktig sammensatt, hvis barna kun velger å ta med seg en porsjon kjøtt med masse saus på, sier hun. Forskerne i dette prosjektet vil derfor, i tillegg til å forske på matens næringsmessige sammensetning, også legge stor vekt på miljøet rundt måltidet.

– Det må være hyggelig å spise skolematen sin, og det må bli satt av tid til å spise, understreker Hörnell.

Forskerne vil ta i bruk kreative metoder, som foto og film, for å dokumentere hvordan skolematen ser ut, hvordan barn og unge bruker den og hvordan den påvirker læringsmiljøet.

Hvor mye koster det?

Hvor mye koster egentlig skolematen? Og når ansvaret for skolematen desentraliseres på kommunenivå, hvor store forskjeller blir det da mellom skolenes mattilbud?

Agneta Hörnell er professor på avdelingen for Kostvetenskap ved Umeå Universitet. Hun er prosjektleder for prosjektet som har fått støtte i sideprogrammet Ernæring, læring og helse i «Education for Tomorrow» programmet.

– Dette vil også bli et sentralt tema i dette forskningsprosjektet, forteller Hörnell.

– I Finland har man regnet ut at rundt 8 prosent av de totale skolekostnadene går til skolemat. I Sverige finnes det statistikk på hvor mye de ulike kommunene satser på skolematen.

Det er interessant for forskerne å finne ut av om det spiller noen rolle om kommunen legger i 14 eller 4 kroner per skolemåltid.

– Vi vet at i mange skoler i Sverige serveres det ikke mat som er veldig populær blant elevene, fordi da vil alle komme og spise! For å spare offentlige budsjetter, kalkuleres det altså med at ikke alle barn deltar i skolemåltidet.

Mye å lære av hverandre

Mens foreldre i Norge er misunnelige på sine nordiske naboer fordi det der serveres mat til ungene deres i skolen, kan Hörnell altså peke på mange kompliserte spørsmål rundt skolemat også i de andre nordiske landene.

– Men forskjellen mellom Norge og de andre landene, er at norske politikere legger ansvaret på foreldrene. I Norden for øvrig har det offentlige ansvaret for hva barna spiser mens de er på skolen.

– Jeg håper og tror at denne nordiske sammenlikningen vil være nyttig for diskusjonene om skolemat i de nordiske landene. Jeg håper også at studien kan få politiske konsekvenser. Forskningen skaper i tillegg et nytt og unikt samarbeid mellom forskere på dette området i Norden, et samarbeid som kan bære frukter videre, sier prosjektlederen.

Foto: Terje Heiestad

Education for Tomorrow

Programmet Education for Tomorrow er en av de store satsingene i NordForsk med en total finansieringsramme på 75 millioner NOK. Det handler om utdannelsesforskning og skal gi innspill til utviklingen av fremtidens skole. I tillegg til NordForsk og Nordisk ministerråd er alle de nordiske landene med på å finansiere programmet.

Hanna Ragnarsdóttir
School of Education, University of Iceland. Skal studere suksesshistorier fra læresteder som har lyktes med integrering av innvandrere.

Hovedmålsetningen med prosjektet er å dra lærdom av studenter med innvandrerbakgrunn og skolesamfunn som har lyktes i å utvikle gode og inkluderende læringsarenaer. Ved å kartlegge situasjonen i de forskjellige landene, får vi et bedre grunnlag for å lage en strategi for fremtidens skoler. Suksesshistoriene fra kartleggingen vil fungere som strategier og retningslinjer på læringsarenaen og fremtidige skolereformer.

Forskningsprosjektet vil gi en bred og viktig kunnskap om hvordan arbeide innovativt med integrering på den nordiske så vel som den internasjonale læringsarenaen.

Mikael Börjesson
Institutionen för pedagogik, didaktik och utbildningsstudier Uppsala Universitet, Sverige. Ska studera skillnader mellom høyre utbildningar och lärosäten i de nordiska länderna.

Vi vill genom vårt projekt undersøke hur framför allt rekryteringen av studenter till høyre utbildning förändrats. Har det blivit större skillnader mellom utbildningar och lärosäten inom Danmark, Finland, Norge och Sverige? Vilka skillnader mellom länderna finner vi? Hur kan dessa skillnader förstås? Vilka förhållanden finns mellom designen av den høyre utbildningen och rekryteringsmönstren?

Förutom att bidra med nya konkreta forskningsresultat, syftar projektet till att bygga upp kompetens för analyser av storskaliga statistiska material och för komparativa studier av nordisk høyre utbildning.

Programmet har åpnet for tematisk bredde og tverrfaglige tilnærminger. NordForsk finansierer seks prosjekter med temaer som spenner fra formidling av verdispørsmål i barnehagen til systematisk effektanalyse av fagskoleutdanningen. I tillegg har et prosjekt om skolematens betydning fått finansiering innenfor sideprogrammet «Læring, ernæring og helse».

Eva Johansson
Institutt for førskolelærerutdanning, Universitetet i Stavanger, Norge. Ska studera nordiska förskolor.

Prosjektet handlar om värden i förskolan og om vuxnas arbete med värdefrågor i mötet med barnen i förskolans vardag. Vilka framtida medborgare fostras barn till i nordiska förskolor? Och hur går denna fostran till? Studien bygger på ett nära samarbeide mellom forskare och praktiker och tar avstamp i de arbetssätt de vuxna i förskolan själva utvecklar.

Prosjektet kommer att ge viktig kunnskap om hur lærare i nordiska förskolor opplever sitt arbete med värden, vilka dilemma de møter, hur de arbetar och viktiga förändringsprosesser i arbeidet. Så kunnskap är viktig og kan bidra till framtidens förskola så väl till utbildningen och till den pedagogiska praktiken.

Christian Helms Jørgensen
Institut for Psykologi og Uddannelsesforskning, Roskilde Universitet, Danmark. Skal studere yrkesutdanning i Norden.

Erhvervsuddannelser står alle overfor nogle store udfordringer. De skal sikre at de unge både får adgang til arbejdsmarkedet og til videregående/højere uddannelse. De skal sikre at erhvervsuddannelserne har en høj status og at de giver plads til bogligt svage unge. Gennem en systematisk sammenligning af de enkelte landes løsninger vil projektet pege på muligheder for forbedringer.

Projektet kan bidrage til bedre erhvervsuddannelser i Norden ved at vise, hvor de nordiske lande kan lære af hinanden.

Antero Malin
University of Jyväskylä, Finnish Institute for Educational Research. Skal studere grunnleggende kognitive ferdigheter.

Vi ønsker å studere hvilke faktorer som fremmer og hvilke som hindrer tilegnelse av kunnskap i alderssegmentet 16-65 år. Skolen har en viktig rolle i utviklingen av elevenes basiskunnskap. Jeg tror at dersom vi forstår bedre de faktorene som påvirker hvordan vi tilegner oss og ivaretar kunnskap, så vil dette hjelpe skolene til å gi bedre læringsvilkår for elevene, og samtidig legge et godt kunnskapsgrunnlag også når elevene er voksne.

A woman with brown hair and bangs, wearing a purple plaid shirt, is smiling and holding a large bunch of fresh orange carrots with green tops. The background is a plain, light-colored wall.

Anja Olsen

Tilbake til røttene

I årevis har vi fått høre at det er mat fra middelhavslandene som gjør oss friske og sunne. Men mange i Norden har problemer med å spise masse grønn salat og tomater. Til dem har vi en god nyhet: Den tradisjonelle nordiske maten kan være like sunn. Kanskje sunnere.

I Norden har vi kastet oss over mat fra middelhavslandene og andre deler av verden. Mye av denne maten er sunn. De mest kostholdsbevisste har ikke bare spist mengder av tomater og oliven, de har også prøvd ut chili og wasabi. Men enda flere har kun importert de mindre sunne delene av dette kostholdet. Bagetter, pizza og lasagne er blitt hverdagskost i Norden.

De siste årene har vi sett en helt ny trend. Nå øker interessen for rotgrønnsaker, fullkorn, sild, rabarbra og ramsløk. Går du i en bokhandel – enten du er i Stockholm eller Reykjavik – finner du nye, lekre kokebøker av lokale forfattere som følger opp trenden.

Ny, nordisk mat er også blitt et slagord i restaurantverdenen. NOMA i København er forbildet. «Nordisk mat» er et begrep stadig flere har hørt, og da snakker vi ikke bare om entusiastene som følger opp den aller siste mattrenden.

Når matforskere nå har kikket nærmere på denne «nye» maten, er de blitt overrasket. Det flere av oss betrakter som nordisk mat skiller seg nemlig ikke så mye fra det gammel-dagse kostholdet – i middelhavslandene.

Vi har vendt tilbake til røttene. Gulroten, kålrabien og jordskokkene.

Spennende resultater

HELGA er kortnavnet på et felles-nordisk matforskningssenter i København, finansiert av NordForsk. De siste fem årene har forskerne ved sentret med det fulle navnet «Nordic Health – Whole grain food» studert den nordiske maten fra et ernæringsmessige ståsted. HELGA har vært et Nordic Centre of Excellence (NCoE), ledet av professor Anne Tjønneland. Når senteret nå avsluttes, kommer det spennende resultater.

Men først en tur til Island i juni i år. Der la professor Wulf Becker ved Livsmedelverket i svenske Uppsala fram de nye, fellesnordiske ernæringsanbefalingene. Becker har ledet arbeidet med anbefalingene. Han fortalte:

– Vi ernæringsforskere har lenge trodd at den nordiske maten er sunn. Men vi har ikke hatt vitenskapelige bakgrunn til å kunne slå det sikkert fast. Nå har vi nok evidensbasert forskning til å hevde at et tradisjonelt nordisk kosthold er like bra for folkehelsen som middelhavskosten.

Foto: Terje Heiestad

Nordisk matforskning har fått flere resultater. Ett av dem er endringen i World Cancer Research Fund sine anbefalinger om fullkorn. WCRF samler forskningen om det man nokså sikkert vet om kosthold og kreft i verden. (Forskere liker ikke å si at de er «helt sikre» på noe.)

Hvor viktig er fullkorn?

Forskerne i HELGA startet for fem år siden forskningen sin med å undersøke helseeffekter av fullkorn.

I de nordiske landene har vi en enestående mulighet til å studere akkurat dette: Vi har mange mennesker som spiser

mye fullkorn. Og vi har mange mennesker som nesten ikke spiser fullkornsprodukter. Slik kan forskerne lettere studere virkningen av kosthold med og uten fullkorn.

– Da det gikk opp for oss hvor viktig fullkorn er, ja faktisk er det den viktigste vanen vi har fra et sunnhetsperspektiv, ble vi også interessert i å studere andre tradisjonelle nordiske matvarer, forteller Anja Olsen, forsker ved Kræftens Bekjæmpelse i Danmark. Olsen og forskerkollegene hennes fortsatte med rotfrukter, epler, pærer, fisk og kål. Den kontroversielle poteten lot de ligge.

– Vi ønsket å se på matvarer som har fulgt oss her i Norden i mange år, mat som har hatt stor betydning for oss. Mat som faktisk blir spist av nordiske familier, ikke minst barnefamilier, til middag. Vi vet at det spises for mye av rødt kjøtt, for mye fett fra animalske kilder og for mye sukker. Vi valgte derfor ikke å se på den nordiske kosten som sådan, men den delen vi hadde mistanke om var sunn.

Forskerne i HELGA-senteret har sett på hvor mye fullkorn og fem andre typisk nordisk matvarer hele 57 000 dansker har spist. Hver person ble gitt en score på mellom 6 og 0 på en «Nordisk matindeks». En score på 6 fortalte om mye nordisk mat og en score på 0 om svært lite.

– De som scoret høyt – fra 4 til 6 på indeksen – hadde hatt en signifikant lavere risiko for å dø i løpet av en periode på 12 år. Dette fant vi når vi koblet kostdataene med data fra sykdomsregistre. Resultatet var ekstra tydelig for menn. Menn som scorer høyt på indeksen har faktisk 36 prosent lavere dødelighet enn menn med en score på 0 eller 1, forteller Anja Olsen.

Biomarkører ga svar

Pressen slår med jevne mellomrom opp at det i en studie er oppdaget gode eller dårlige sammenhenger mellom mat du spiser og kreft. Forskerne vet at de må samle inn data gjennom mange forskjellige studier, før man kan si noe sikkert om slike sammenhenger.

Men det er ikke lett å forske på mat. Spør du folk om hva de spiser, svarer de mye feil. Da blir kostholdet sunnere enn hva det virkelig er.

Om forskerne ikke kan spørre folk, må de undersøke selv. En helt ny måte å gjøre det på er ved hjelp av såkalte biomarkører.

Biomarkører er stoffer i blod, urin eller vev som kan analyseres, og som nokså presist kan si noe om hva en person har spist og drukket, eller hvor mye kroppen inneholder av et næringsstoff. I stedet for å spørre folk hva de spiser, kan forskerne nå altså måle stoffer i blodet deres. Forskere ved Uppsala Universitet i Sverige, som har deltatt i HELGA-senteret, har utviklet en ny type biomarkør som viser hvor mye fullkorn folk spiser.

Tyktarmskreft og endetarmskreft

I Norden har vi verdens beste databaser med registre over kreft i befolkningen. Når data fra disse databasene kobles sammen, kan forskerne gjøre mange interessante funn.

Spesielt interessant har det vært å undersøke dødelighet og sykелighet av ulike krefttyper – og koble dette til data om livsstil. I dag vet vi at kreft i tykktarmen og endetarmen er blant de mest livsstilsrelaterte kreftformene.

– Vi har nå evidens på høyeste nivå for at fiberholdige matvarer reduserer risikoen for utvikling av kreft i tykk- og endetarmen, forteller Olsen.

– En teori er at hvis vi spiser en kost som er rik på fibre, så passerer maten hurtigere gjennom fordøyelsessystemet vårt. Det kan virke som fibre «pakker inn» de kreftfremkallende stoffene i maten.

Resultatene fra den nordiske studien anses som så klare at World Cancer Research Fund har hevet det som kalles evidensnivået med hensyn til fullkorn. Ingen andre matvarer enn fullkorn har fått påvist en så klar evne til å nedsette risikoen for kreft i tykktarmen og endetarmen.

Brystkreft og prostatakreft

Forskerne har også studert brystkreft og prostatakreft.

– På brystkreft har fullkorn en effekt. Men den er mer indirekte. En viktig årsak til at vi finner en sammenheng her, er at fullkornskost reduserer risikoen for å bli overvektig. Og overvekt er en av de vesentligste risikofaktorene for brystkreft.

Prostatakreft er en sykdom hos menn som øker sterkt i den vestlige verden. Forskerne vet lite om årsaken. Men det er indikasjoner på at fullkorn, særlig fullkornsrug, kan ha positive effekter for menn som allerede har utviklet prostatakreft. Rugen kan muligens få kreften til utvikle seg langsommere.

– At sult er den beste kreftforebyggelse er velkjent. Mennesker som får for lite å spise, utvikler sjelden kreft. Spiser du fullkornsrug så kan kroppen din oppføre seg en smule som om den er i faste. Det er stor sannsynlighet for at det er her den positive effekten ligger, mener Olsen.

Lettere å følge kostholdsråd

Folk flest vet godt hva som regnes som et sunt kosthold. Likevel er det veldig mange som ikke klarer å leve etter helsemyndighetenes anbefalinger.

– Kanskje er det enklere å si til en middelaldrende nordisk mann at han bør spise et ekstra stykke grovt brød med sild og sin mors stuede kål, enn å si at han skal ta seg litt grønn salat med olivenolje? foreslår danske Anja Olsen. Dette vil hun gjerne studere nærmere i samarbeid med samfunnsvitere.

For selv om NCoE-perioden nå er slutt for forskerne, er forskningen bare så vidt påbegynt.

– Vi har nå to studier på gang. Den ene er på kreft i tykk- og endetarmen, finansiert av World Cancer Research Fund. Og en annen studie, finansiert av det svenske forskningsrådet FORMAS, skal vi studere sammenhengene mellom fullkorn og diabetes, forteller Olsen.

Anja Olsen er seniorforsker på Centre for Kræftforskning i Danmark. Hun er prosjektkoordinator for Nordic Center of Excellence NCoE HELGA Nordic Health – Wholegrain Food

Bjørn Hvinden

Kan den nordiske modellen overleve?

Kan den nordiske velferdsstaten overleve presset fra globalisering, aldrende befolkning og innvandring? Ja, mener en gruppe nordiske samfunnsforskere.

I Norden har vi store og kostbare velferdsstater. Ifølge ortodoks økonomisk teori burde de i krisetider som nå, ha brukket nakken under byrden av de offentlige utgiftene. Men det viser seg at de takler kriser bedre enn nesten alle andre.

– Ja, de nordiske landene har alt i alt klart seg bra, sier Bjørn Hvinden. Han har de siste fem årene ledet forskningssamarbeidet «Reassessing the Nordic Welfare Model» (REASSESS) – i et NCoE (Nordic Centre of Excellence) under NordForsk. Hvinden er professor ved Universitetet i Tromsø og forskningssjef ved forskningsinstituttet NOVA i Oslo.

– Også andre land går godt økonomisk, for eksempel Sør-Korea og Kina. Men prisen de betaler for veksten, er enorme forskjeller mellom folk. I Kina er inntektsforskjellene nå blitt så dramatisk store at landets statistikkbyrå ikke lenger offentliggjør tall for inntektsforskjeller.

Mobilt arbeidsliv

Det blir ofte sagt at de nordiske landene har et arbeidsliv med lite mobilitet. At regelverk som skal verne arbeidstagerne, hindrer dem i å bevege seg dit hvor behovet er størst.

– Dette er langt på vei en myte. På tross av stillingsvernet i de nordiske landene, har disse landene et dynamisk arbeidsliv. Erfaringen fra Finland og Sverige etter de dype økonomiske krisene på 1990-tallet, var at disse landene raskt hentet seg inn igjen. Raskere enn det for eksempel USA og et svært liberalt amerikansk arbeidsliv har gjort etter finanskrisen.

Likhet mot frihet

Det kanskje viktigste kjennetegnet ved den nordiske modellen, er nettopp evnen til å kombinere både likhet og effektivitet.

Likhet er en høyt prioritert verdi i Norden. Så godt som alle politiske partier erklærer sin støtte til sosial likhet. En rekke offentlige ordninger har til hensikt å ivareta de svakeste. Men mange generøse offentlige ytelser er i tillegg universelle, det vil si at de omfatter alle, ikke minst den store middelklassen som finansierer mye av velferdsstaten. I Norden er både utdanning og helsetjenester langt på vei

gratis. I store deler av verden er det ikke slik. Mange vil heller ikke ha det slik, så lenge prisen er skatter og avgifter på nordisk nivå. I flere land prioriteres frihet høyere enn den likheten i økonomisk trygghet og tjenestetilgang vi har i Norden.

En gruppe forskere i REASSESS-senteret har sett på økonomisk ulikhet. De fant at de nordiske landene de siste tiårene har gått mot større økonomiske forskjeller mellom folk. Men økningen i forskjeller har vært mindre i Norden enn i andre sammenlignbare land. Fortsatt har Norden (og Nederland) færrest fattige i befolkningen.

– Forholdsvis små forskjeller i lønn er kanskje der Norden skiller seg aller mest ut, sier Hvinden. Det er riktig at de rike er blitt rikere, også i Norden. Men vi har ikke samtidig fått vesentlig flere som tjener svært lite. Det er kommet mange innvandrere til de nordiske landene, men så langt har ikke denne voksende gruppen utviklet seg til et lavtlønnsproletariat.

Andre REASSESS-forskere har sett på helseforskjeller. De slår fast at på tross av et omfattende offentlig helsetilbud, sliter de nordiske landene med å redusere klasseforskjellene knyttet til helse. Forskjellene opprettholdes, selv om alle har fått bedre økonomi og alle har rett til det samme – nær gratis – helsetilbudet.

Hva som er forklaringen vet ikke forskerne sikkert. Mens noen i Norden bruker mer penger til treningsstudio og sportsutstyr, er andre mer opptatt av et bekvemt liv med god mat og drikke. Kanskje er det dette som gjør at vi ser økende livsstilsrelaterte forskjeller i helse i Norden, antyder Hvinden.

– Å bruke mer penger på helsevesen, bidrar heller ikke i seg selv til å redusere helseforskjellene.

Ikke så like

Sett fra land langt fra Norden, virker de nordiske landene forbausende like. Mange undres på hvorfor Norden er fem land. Mye handler nettopp om likheten mellom de nordiske velferdsstatene.

NordForsks program om velferdsforskning har pågått i perioden 2007-2012, og har undersøkt henholdsvis den historiske utviklingen av den nordiske velferdsmodellen og dens evne til å tilpasses et samfunn i endring. To Nordic Centres of Excellence (NCoE) har arbeidet med hvert sitt tema.

Men hva som egentlig legges i begreper som «nordisk velferdsstat» og «nordisk modell», er ofte ganske uklart.

REASSESS-forskerne peker på at det bak den nordiske modellen skjuler seg flere forskjeller. Historisk var Sverige og Danmark pionerne i byggingen av moderne velferdsstater. Finland var, av flere årsaker, etternøleren. Island skiller seg ut på andre måter. Norge havner midt i. Disse historiske forskjellene ser vi fortsatt spor av i ulike trygdeordninger (sosialforsikringer), ulikt barnehagetilbud og forskjeller i kvinners yrkesdeltagelse. I Norge og Finland mottar for eksempel småbarnsforeldre penger for ikke å bruke de offentlige barnehagene, noe som aldri har blitt viktig politisk i Danmark eller Sverige.

– I Norge bringer kontantstøtteordningen innvandrersfamilier og etnisk norske familier med lav inntekt inn i en ond sirkel. Barna holdes utenfor barnehagen, innvandrerbarn får dårlige norskferdigheter, og klarer seg dårligere enn andre i et moderne samfunn med voksende krav til utdanning og kompetanse. Slik videreføres sosiale forskjeller, fastslår Hvinden.

En annen slående forskjell i Norden er omsorgssektoren. Her har for eksempel Sverige beveget seg langt i retning av å privatisere eldreomsorgen, mens Norge holder fast på offentlige institusjoner for eldre.

– Sverige, av mange ansett som selve flaggskipet for den nordiske modellen, har de siste årene beveget seg fra offentlige til private tjenester og svekket ordninger for sikring mot inntektsbortfall, forteller Hvinden. På disse områdene har REASSESS-forskere lagt fram funn som har skapt omfattende debatt i Sverige.

Globaliseringsmyte

Globaliseringen truer den nordiske modellen! Dette har eksperter på ulike felt advart om det siste tiåret.

– Vi kan nå slå fast at dette er en myte, sier Hvinden.

– Norden gjør det ikke dårligere i en globalisert verden. Kanskje tvert imot. Generelt har de nordiske landene lyktes bra med å tilpasse seg globalisering og opprettholde konkurranseevne. Som små åpne økonomier, har de nordiske landene trengt kollektive og skattefinansierte former for sikring mot bortfall av inntekt. Disse sikringsordningene har gitt en omstillingsevne som mange land, for eksempel på kontinentet, mangler.

– Globaliseringen stiller oss likevel overfor utfordringer. Det store frafallet i videregående utdanning, er helt klart en slik utfordring. Klarer vi å redusere frafallet, og har vi ordninger som fanger opp dem som står i fare for å ramle på siden av arbeidslivet på grunn av manglende utdanning, vil vi også som samfunn stå sterkere rustet i den globale konkurransen.

Diskriminerer funksjonshemmede

Bjørn Hvinden mener mye peker i retning av at arbeidslivet i nordiske land diskriminerer funksjonshemmede. I Norge står nå 10 prosent av den voksne befolkningen utenfor arbeidslivet, fordi de anses som uføre i forhold til å jobbe. Et økende antall unge går rett fra skole til trygdeordninger.

– I Norge og Danmark synker andelen personer med nedsatt funksjonsevne som er i arbeid. Dette vet vi. Det samme kan gjelde de andre nordiske landene. Dette er et

paradoks, ikke minst fordi de nordiske landenes regjeringer har hatt slagord av typen «alle skal med».

– Å holde personer med nedsatt funksjonsevne utenfor arbeidslivet, er også ulønnsomt. Gjentatt ganger er det lagt fram tall som viser det. Her har organisasjonene i arbeidslivet et stort ansvar. Det samme har mediene, som bør rette et skarpere søkelys mot dette samfunnsproblemet i Norden, oppfordrer Hvinden.

Et annet robust funn i REASSESS-forskningen, er at utdanning baner vei for personer med nedsatt funksjonsevne inn i nordisk arbeidsliv. Dette funnet gjelder også når en tar hensyn til andre målbare faktorer.

– Sikrer vi at alle unge med nedsatt funksjonsevne får god utdanning, så åpner vi også døra for dem til arbeid som voksne. Dette er viktigere enn å skape tilrettelagte arbeidsplasser. Dette forskningsfunnet kan vi vanskelig få understreket sterkt nok.

Nordiske kolleger

Bjørn Hvinden sier det har vært et fantastisk privilegium å få jobbe sammen med dyktige nordiske kolleger i det NordForsk-finansierte REASSESS-prosjektet.

– Vi er små land med små forskermiljøer. Går vi sammen om forskning i Norden, får vi til mye mer. Vi oppnår den kritiske massen som må til for å drive fremragende forskning. Vi blir mer interessante som samarbeidspartnere for ledende internasjonale forskere.

Noe annet prosjektlederen trekker fram som sentralt, er mulighetene som de to nordiske sentrene på velferd har hatt til å drive utdanning av neste generasjon av velferdsforskere, på tvers av de nordiske landene. Disse forskerne vil ha et klarere nordisk perspektiv på velferd og bedre nettverk på tvers av landegrensene enn forskere før dem, mener Hvinden.

Et problem Hvinden vil peke på til slutt, er at det fortsatt er for vanskelig å sammenligne aktuell statistikk og registerdata på tvers av de nordiske landene. Årsaken er ulikheter i statistisk registrering og gruppering. Dette begrenser muligheten for pålitelige sammenlikninger på tvers av landene. Her bør NordForsk bidra til bedre samordning og utnyttning av data, oppfordrer han.

En rekke bøker og tidsskrifter er kommet ut av det fellesnordiske REASSESS-senteret.

Bjørn Hvinden er forskningssjef ved NOVA (Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring), og er professor i sosiologi. Han leder Nordic Centre of Excellence in welfare research: Reassessing the Nordic Welfare Model.

Foto: Terje Heiestad

Pauli Kettunen

Historien bak velferdsstaten

Forskerne ved NCoE NordWel med base i Helsinki, har sett på den nordiske velferdsmodellens historie og modellens framtidige utfordringer. Forskerne har fått bekreftet at historien i høy grad lever videre i dagens nordiske modeller.

Velferdsstaten er ikke bare strukturer og organisasjoner. Den er også mennesker.

Pauli Kettunen, professor i politisk historie ved University of Helsinki, har ledet NordWel. Han mener at funnet av de mange historiske aktørene bak velferdsstaten, er noe av det viktigste dette senteret har oppnådd. Forskerne har funnet politikere, byråkrater, ansatte i arbeidstakerorganisasjoner, arbeidsgiver-representanter, organisasjonsmennesker og vanlige personer.

– Et stort antall enkeltmennesker står bak utviklingen av det vi i dag kaller den nordiske velferdsstaten. Skal vi forstå velferdsstatens historie og hvorfor den er blitt slik, er det viktig å se spekteret av aktører som har skapt den, slår Pauli Kettunen fast.

Sammenligninger

I NordWel har det jobbet historikere, samfunnsforskere, filosofer, medievitere og andre faggrupper. Mye av forskningen har vært sammenligninger – å lete etter likheter, forskjeller og sammenhenger. Men forskerne har også sett på hvilken rolle nettopp det å sammenligne seg med andre, i Norden og internasjonalt, har spilt i de nordiske velferdsstatenes utvikling på områder som økonomi og kultur.

For eksempel har forskerne nå tydelig slått fast hvordan oppbyggingen av det finske pensjonssystemet på 1950- og 1960-tallet ble påvirket av at Sverige bygde opp et lignende, inntektsrelatert pensjonssystem. Finnene sammenlignet seg hele tiden med svenskene. Og påvirkningen stanset ikke der: Svenske arbeidsgiverorganisasjoner tok kontakt med de finske arbeidsgiverne, for å advare dem om utviklingen i Sverige. Det var altså ikke bare modeller, men også holdninger og synspunkter som beveget seg på tvers av grensene i Norden da velferdsstatene ble skapt.

I NordWel har forskerne også lagt stor vekt på å plassere de nordiske velferdsstatene inn i en kontekst med verden utenfor Norden. At de nordiske velferdsstatene ble skapt under Den kalde krigen, har for eksempel påvirket dem.

– NCoE NordWel har vært en ny måte å drive samfunnsforskning på. Uten senteret vårt, hadde vi helt sikkert ikke blitt i stand til å virkeliggjøre verken forskersamarbeidet vårt eller den nordiske forskerutdanning vi nå har etablert. NordWel har også åpnet for et bredere samarbeid mellom Norden og internasjonale forskere, forteller Kettunen.

Senteret har trukket til seg framstående samfunnsforskere fra USA, EU og Australia. NordWel har også etablert et godt samarbeide med kinesiske universiteter om velferdspolitikk. – Vi har oppnådd mer enn jeg hadde forventet da vi satte i gang, konkluderer senterleder Pauli Kettunen.

Normer for innvandring

Saara Pellander har vært en av de yngre forskerne som har deltatt ved NordWel. Hun har blant annet sett på innvandring til Finland fra 1990-tallet og fram til i dag, og gjort dette til en PhD. Pellander har samarbeidet nært med andre nordiske velferdsforskere.

– I Norden har vi flere sterke normer knyttet til innvandringslovgivningene våre. Disse normene kommer til uttrykk i en moralsk gatekeeping basert på hva vi mener er «normalt». Det er ofte disse normene som bestemmer om innvandrere skal få slippe inn i nordiske land eller ikke, konstaterer Pellander.

En slik typisk nordisk moralsk norm er at familier bør ha to inntekter, altså at begge foreldre arbeider. Men her møter mange innvandrere et åpenbart problem – fordi innvandringslovgivningene i Norden bidrar til det stikk motsatte. Gjennom reglene for familiejenforening gjør de nemlig ofte den ene parten (vanligvis kvinnen) i et forhold sterkt avhengig av den andre parten, både finansielt og juridisk.

Pauli Kettunen er professor i politisk historie på det samfunnsvitenskapelige fakultet ved Universitetet i Helsinki. Han er leder for Nordic Centre of Excellence NCoE NordWel: The Nordic Welfare State – historical foundations and future challenges.

Foto: Terje Heiestad

Altså helt motsatt vår nordiske norm for likhet mellom kjønnene. Om lag 1/3 av all innvandring til Norden skjer gjennom familiegjennforening, så dette rammer mange. En annen moralsk norm i Norden som Pellander har funnet, er sterk mistenksomhet mot ekteskap der det er stor aldersforskjell.

– Ulike steder i verden finnes det ulike grunner til å gifte seg, og mange steder skiller disse grunnene seg fra her i Norden, sier Pellander. Hun har studert både parlamentsdebatter og avisartikler, og hun har intervjuet immigrasjonsmyndigheter og politimenn. Hun finner at de samme holdningene går igjen både blant politikere og menigmann.

Samtidig finner Pellander også noen klare forskjeller innenfor Norden: Mens tvangsekteskap har stått høyt på den politiske dagsorden i Danmark og Norge, har dette ikke vært noe stort tema i finsk debatt. Og når multikulturalisme blir diskutert, så skiller debattene i Sverige og Danmark seg veldig klart fra hverandre.

– NordForsk og NordWel har gitt meg en utmerket mulighet til å samarbeide med andre nordiske velferdsforskere om disse temaene. Jeg ble introdusert for flere nordiske kolleger på NordWels sommerskole. Dette åpnet veien for at et nettverk av yngre, nordiske velferdsforskere nå samarbeider, blant annet om et bokprosjekt som snart er klart.

Klaus Petersen: Språk og politikk

Hvordan vi snakker om politikk, har stor betydning for hvordan vi oppfatter politikk, slår Klaus Petersen fast. Han er dansk, er professor i politisk historie ved Syddansk Universitet, og har vært en av forskerne ved NordWel.

– Samtaler om politikk bygger ofte på begreper som «velferd» og «sosiale rettigheter». Men hva betyr egentlig disse begrepene? Og hva innebar det når vi på 1980- og 1990-tallet i alle de nordiske landene gjorde «klienter» om til «brukere»? Språk er enormt viktig for å få politikk virkeliggjort. Så hvordan vi snakker om ulike spørsmål og hva vi legger i begrepene vi benytter, blir naturligvis viktig, sier Petersen.

Petersen har i sin velferdsforskning også vært opptatt av at det finnes velferdsstater flere steder enn i Norden. Det er viktig at vi også ser på hva som finnes utenfor Norden, understreker han. Glemmer vi det, kan vi fort bli for selvtilfredse. Det er stor etterspørsel etter den nordiske modellen ute i verden. Men internasjonalt eksisterer det nokså stereotype og idealiserte forestillinger om hva den nordiske modellen er for noe. Den nordiske velferdsforskningen må ikke bare gjenta disse, selv om det for den enkelte forsker kan være en lett vei til internasjonal oppmerksomhet. Vi må møte denne etterspørselen med åpenhet for nyanser og informasjon om det som er problematisk - og med en forståelse for at også Norden kan lære noe av og er avhengig av omverdenen.

Politikk på hytta

Petersen og flere andre i NCoE NordWel har studert det nordiske samarbeidets betydning for utviklingen av den nordiske velferdsmodellen.

– Nordisk samarbeid har hatt enorm betydning for utviklingen av velferdsstaten i de ulike nordiske landene, mener Petersen. Det handler selvfølgelig om at den nord-

iske velferdsstaten har bygget opp en felles identitet. Men det handler også om noe helt konkret, nemlig at nordiske politikere og byråkrater har hatt svært mye med hverandre å gjøre og har påvirket og lært av hverandre sterkere enn de fleste nok er klar over.

Petersen forteller at det helt siden mellomkrigsårene har vært et ekstremt tett samarbeid mellom de nordiske landene. Et samarbeide som er unikt internasjonalt.

– Dette dreier seg om mye mer enn bare Nordisk råd og Nordisk ministerråd. Både på sektornivå, på profesjonsnivå og gjennom konferanser og seminarer, har det gjennom flere tiår vært et nært samarbeid i Norden. Mange av disse møtene har vært mellom enkeltmennesker med vennskap og tette personlige relasjoner.

– Aller viktigst var kanskje dette samarbeidet på 1950- og 1960-tallet, da de nordiske velferdsstatene ble etablert. Da møttes sentrale embetsmenn og eksperter utallige ganger for å utveksle synspunkter og erfaringer. Dette kan historikeren Petersen og kollegene hans slå fast etter å ha studert flere historiske kilder. Både embetsmenn og politikere i Norden besøkte hverandre i hus og hytter. Ett eksempel er de personlige båndene som var mellom etterkrigstidens nordiske statsministre. Et annet eksempel er møtene i den viktige Dansk sosialpolitisk forening, der vi i dag kan se av møteprogrammer at halvparten av foredragsholderne ofte er fra Sverige, Norge eller Finland.

Spor etter slike møter mellom mennesker i Norden har historikerne i NordWel funnet mange av. Mye av det vi i dag tenker på som den nordiske modellen, kan ha blitt utviklet på hytteturer i de nordiske landene.

Klaus Petersen er professor i politisk historie og senterleder på Center for Velfærdsstatsforskning ved Syddansk Universitet i Danmark. Han er nestleder i NCoE NordWel: The Nordic Welfare State – historical foundations and future challenges

Det nordiske samarbeidet jubilerer

Alt å vinne på tettere samarbeid i Norden

– Jan-Erik Enestam, direktør i Nordisk råd og mangeårig finsk parlamentariker og statsråd, samt Silvia Modig, finsk parlamentariker og nestleder i presidiet for Nordisk råd og Sören Holmberg, professor i statsvitenskap ved Göteborgs Universitet og valgkommentator, debatterte jubileumsårboken på Bok- og biblioteksmessen i Gøteborg.

Foto: Dag Inge Danielsen.

Det nordiske samarbeidet feirer 60 år, og samtidig er den nordiske statistikkårboken 50 år. Årboken inneholder informasjon om mange sider ved utviklingen av livsvilkår i de nordiske landene. Her er noen smakebiter om vitenskap og teknologi:

Den største endringen innen vitenskap og teknologi i Norden de siste 50 årene inntraff på 1990-tallet, da ny informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT) gjorde sitt inntog: «Mobiltelefoner, datorer och Internet öppnade nya kanaler för kommunikation. I flera studier har man visat att de nordiska länderna har varit ledande i användning av IKT. Nästan alla har nu tillgång till Internet – både företag och hushåll.»

Island er det landet som har størst utbredelse og bruk av Internet i hjemmet. Ni av ti har Internet hjemme, og over 90 prosent av den islandske befolkningen bruker Internet regelmessig.

De nordiske landene bruker relativt sett mer ressurser på FoU enn resten av Vest-Europa. Mens snittet i Vest-Europa er 2,1 prosent av BNP, bruker Finland 3,9 prosent, Sverige 4,6 og Island og Danmark 3,0 prosent. Bare Norge ligger under, med 1,8 prosent av BNP brukt på FoU. Imidlertid er Norges BNP uvanlig høyt på grunn av olje- og gassinntektene. Om man måler FoU i euro per capita, blir derfor tallet for Norge også høyere enn snittet i Vest-Europa.

I 1960 var det totalt i Norden 90 000 studenter på universitetene. De siste 50 årene har dette tallet økt til 500 000. Samtidig har det vært en bevegelse fra humaniora, kunst og religion til sosialvitenskapelige fag, økonomi og jus.

Mens det i all hovedsak var flest mannlige studenter i 1960, var kvinneandelen i 2010 på 58 prosent. For oppdatert nordisk statistikk: www.norden.org/fakta

NordForsks sekretariat (fra venstre): Anne Riiser, Michael Andersson, Maria Nilsson, Erlendur Helgason, Harald Botha, Harry Zilliacus, Siv H. Strand Larsen, Hanne Silje Hauge, Leif Eriksson, Gunnel Gustafsson, Sóley Morthens, Susanna Sepponen, Gudmund Høst, Pål Pettersen, Fredrik Melander, Tina Lindström, Ewa Preston, Marius Hagen, Mikael Heimonen, Sverker Holmgren, Christian B. Lorentzen, Marianne Røgeberg.

Janina Lassila, Anne Indahl, Lotta Strandberg og Lisa H. Ekli var ikke til stede. Foto: Terje Heiestad.

Anders Geertsen

Ny nordisk bevidsthed

EU-samarbejdet knirker og isen i Arktis smelter. Dette er to faktorer som bidrager til, at entusiasmen for det nordiske samarbejde vil stige i de kommende år. Det mener Anders Geertsen.

Den nye leder i afdelingen for Kundskab og Velfærd i Nordisk Ministerråd tror, at en ny nordisk bevidsthed vil vokse frem.

– Nu hvor EU-samarbejdet på nogle områder «knirker», kommer de store forskelle mellem Nord- og Sydeuropa tydeligere frem. EU består af mange og meget forskellige lande. Det gør, at samarbejdet bliver krævende. I Norden er vi mere homogene og det tror jeg vil styrke viljen til nordisk samarbejde.

I tillæg smelter isen i Arktis så hurtigt, at Nordøstpas-sagen inden længe vil få betydning som handelsrute. Skibe vil blive i stand til at bevæge sig hurtigere mellem Europa og Asien.

– Det vil betyde, at vi i Norden bliver samlet omkring et nyt havområde, sammen med Rusland, Canada og USA. Den nordlige del af kloden vil få større international betydning. Dette tror jeg også vil styrke vores nordiske identitet, siger Geertsen.

Broget baggrund

Den nye afdelingsleder i Nordisk Ministerråd har en broget baggrund. Med en master i fransk litteratur ved Københavns Universitet og en tillægsuddannelse i økonomi, har karrierevejen mildt sagt været bred. Han begyndte i IBM, fortsatte derefter mange år i forlagsbranchen, var også indenom filmbranchen før han fortsatte med internationalisering af dansk uddannelse i det daværende Videnskabsministerium. Og nu er han altså endt i Nordisk Ministerråd.

Er der en rød tråd i dit karriereforløb?

– Ja, det mener jeg. Jeg har altid stået med et ben i den humanistiske og kulturelle lejr og et ben i den kommercielle eller forvaltningsdelen. Det har givet mig fordele.

Han forklarer:

– I mit arbejde i det danske forlag Munksgaard, var det min opgave at lave forretning ud af forskernes resultater. Jeg skulle sørge for, at deres artikler og bøger blev publiceret og derfor måtte jeg forstå deres måde at tænke på, deres kultur, og samtidig være i stand til at skabe forretning ud af forskningsresultaterne. På samme måde var det i min tid i Det Danske Filminstitut. Her måtte jeg håndtere fuldstændige anarkistiske instruktører og primadonna-skuespillere, samtidig med, at jeg skulle forvalte offentlige penge.

– Det har været vigtigt i disse jobs at forstå de forskellige kulturer, samtidig med, at jeg også måtte håndtere det forretningsmæssige. Det tror jeg fortsat vil være vigtigt i mit arbejde i Nordisk Ministerråd.

Internationalt

En anden rød tråd er, at han altid har søgt arbejdsopgaver, som gav ham mulighed for at arbejde internationalt. I Nordisk Ministerråd er det ikke bare et nordisk samarbejde, men også et stadig stigende samarbejde med Europa, der venter ham.

Bredden i dit arbejdsområde er enorm. Hvordan ser du på det?

– Ja, jeg skal arbejde med alt fra grunduddannelse til forskning og fra sundhed til velfærd. Det er en stor spændvidde. Og der er enormt mange bolde i luften. Det vil nok tage nogen tid før jeg forstår hvordan jeg skal fange dem alle sammen. Når man skifter job, er der mange nye udfordringer og man må være klar over, at det tager tid før man lærer alt. Men det er netop denne udfordring jeg har søgt.

Ikke altid så ens

Han har selv erfaret betydningen af nordisk samarbejde fra det virkelige liv. Da han arbejdede som områdedirektør i Det Danske Filminstitut var dette samarbejde vigtigt for at promovere film fra de forskellige nordiske lande.

– Det er så rasende dyrt at komme ind på filmfestivaler i Cannes og Berlin, at vi som enkeltlande ikke klarer det. Derfor gik vi sammen og lavede en organisation som hedder Scandinavian Films og hvor vi arbejdede sammen i udlandet. Det fungerede ofte godt – men ikke altid.

–Er man nybegynder inden for nordisk samarbejde, tror man måske, at vi her i Norden ligner hinanden meget. Men efterhånden som man lærer mere om de enkelte lande, ser man jo, at vi også har ganske store forskelle i kultur, tradition og historie.

– Dette er vigtigt at forstå for at kunne få et rigtig godt samarbejde, mener Geertsen. Man skal forstå, at man ikke altid kan blive enige om alt. Landene er forskellige.

– Man skal vide hvornår det giver mening og merværdi at gøre noget under en fælles Norden-paraply og hvornår landene selv ønsker at stå på scenen. Og her skal vi i Nordisk Ministerråd være lydhøre, mener han.

Tillid

Geertsen mener, at det område, som handler om uddannelse og forskning måske har de bedste eksempler på hvordan mærkelappen «nordisk» giver størst merværdi.

– Når det drejer sig om uddannelse, helt fra grundskolen og op til universitetet, har vi en nordisk model, som er speciel og som vækker opmærksomhed ude i verden. Det gælder også inden for forskningen.

Han mener stikordet er tillid.

–For at være innovative må man eksperimentere, lege, stille spørgsmål, begå fejl. Men man må gøre det i et tillidsfuldt rom. Der skal være plads til, at enkeltindivider kommer frem med deres egne ideer. I Norden har vi denne tillid til hinanden. Det tror jeg er en væsentlig årsag til, at vi har god forskning og god omstillingsevne.

Kundskabstrianglen

Vi lever i et kundskabssamfund, hvor stadig flere unge tager højere, akademisk uddannelse.

– Ægte kundskab får man i en blanding mellem forskning, højere uddannelse og produktion. Skal man være innovative i Norden og blive endnu bedre til at designe alt fra offshoreanlæg til cykler, så kan du kun gøre det, hvis du samtidig ser disse ting for dig. Man skal have hænderne helt inde i processen. Hvis vi outsourcer alt det praktiske arbejde, har vi et problem. Dette har vi været alt for ubevidste om i mange år, men nu tror jeg, at det er i færd med at ændre sig.

– Man taler meget om kundskabstrianglen. Jeg tror, at det er meget vigtigt at koble forskningen mere og mere sammen med uddannelse i nordisk sammenhæng. Og hvis man for alvor skal få innovation til at fungere, så skal man også ha håndværk, industri og fremstillingsvirksomhed med. Disse elementer er nødvendige for at koblingen kan finde sted, mener Anders Geertsen.

Anders Geertsen er avdelingsleder for Afdelingen for kunnskap og velferd (KV) ved Nordisk Ministerråd. Han var tidligere visedirektør for «Styrelsen for Universiteter og Internationalisering», Ministeriet for Forskning, Innovation og Videregående Uddannelser.

Fremtiden er grønn

Verden står overfor store utfordringer. Verdens energibehov øker stadig og de forurensende energikildene er dominerende. Klimaendringene har ført til tørke, uvær og et høyere havnivå som kan få dramatiske konsekvenser for mange mennesker.

En kraftig befolkningsvekst vil fordre bedre fordeling av jordens matressurser. Må våre moderne samfunn gå over til å bli biobaserte for å takle disse utfordringene? Det er store og viktige spørsmål som danner bakteppet til The Nordic Bioeconomy Initiative som er initiert av NKJ (Nordisk komité for jordbruks- og matforskning).

En ny industriell revolusjon?

EU-kommisjonen har store ambisjoner innenfor bioøkonomien. Innen 2020 skal 20 % av all energi stamme fra fornybare energikilder, nå utgjør denne andelen 6,7 %. Mye av økningen skal skje innenfor bioenergi. Bioøkonomi handler om bærekraftig produksjon og bearbeiding av biologiske ressurser til mat, industrielle produkter og til energi.

Det er politisk konsensus i store deler av det politiske landskapet både i Norden og Europa når det gjelder å satse på bioøkonomi. Med et mer biobasert samfunn kan vi bremse klimaødeleggelser og imøtekomme de store demografiske utfordringene på jorden. En slik satsning gir også store økonomiske fordeler. I EUs rammeprogram for forskning, Horizon 2020, heter det at en satsning på forskning og innovasjon i denne sektoren kan generere 130 000 arbeidsplasser og gi 45 milliarder NOK i tilleggsværdi i hele Europa. Det bør derfor være godt grunnlag for å bygge opp en slik industri i Norden. Så hva er det som gjør at dette fremdeles er en stor utfordring?

Niels Gøtke er leder for The Nordic Bioeconomy Initiative og styreleder i NKJ (Nordisk komité for Jordbruks- og matforskning) som er en del av NordForsk sin virksomhet. Han har også flere verv og roller i forbindelse med Bioøkonomi i Danmark og EU. Gøtke mener det nettopp mangler kunnskap.

– Det kreves mye mer forskning, især innenfor feltene jordbruk og bioteknologi. Samtidig er det et behov for å utvikle en «smart politikk» på feltet. Hva skal vi satse på? Hva skal prioriteres? Dette er et stort arbeid som involverer mange instanser, og er krevende både på det politiske og det operative plan, mener Niels Gøtke.

Nordens skoger er en unik ressurs

Hovedmålsetningen med «The Nordic Bioeconomy Initiative» er å finne ut hvordan man innenfor jordbruk, skog,

fiskeri og matsektoren kan forbedre sin posisjon i forhold til bioøkonomi, og legge til rette for styrket forskning på feltet. Gøtke tror nettopp Norden kan spille en viktig rolle som foregangsregion innenfor bioøkonomi. Norden er rik på ressurser både i havet og på land, har gode erfaringer med å samarbeide, og har dessuten sterke miljøer i landbruk og marin sektor. Gøtke fremhever spesielt biomasse fra skog som et område der gevinsten er stor, her har Norden helt unike muligheter langt inn i fremtiden.

– Selv om de nordiske landene har et forskjellig utgangspunkt så har de felles holdninger til miljø og bærekraft. Men satsningen krever forskning, smart politikk og en positiv holdning hos forbrukerne når det gjelder å kjøpe nye grønne produkter, sier Gøtke.

Grønn fremtid

Han tror «The Nordic Bioeconomy Initiative» kan spille en rolle som pådriver for satsningen på bioøkonomi i Norden ved å fungere som en koordinerende instans.

– Målet er at få et sammenhengende initiativ som favner om alle relevante sektorer (landbruk, fiske, skog, energi) og en sammenhengende og understøttende økonomisk politikk. Initiativet kan samle nordiske initiativer og gi en ny dimensjon til grønn vekst og det nordiske samarbeidet, forteller Gøtke

Det er utvilsomt politisk vilje til å støtte opp under ytterligere forskning innenfor bioøkonomi. Mange ser at gevinsten av en overgang til et mer biobasert samfunn både har kommersielle og samfunnsmessige fordeler. Niels Gøtke har stor tro på at initiativet skal føre til en forbedring og styrking av bioøkonomien i Norden.

– Jeg tror vi vil se flere grønne produkter basert på biomasse, ny vekst i Norden i sektoren. Samtidig må vi håpe på en grunnleggende holdningsendring og at vi i Norden har fått en større forståelse for sammenheng mellom økonomisk vekst og natur / miljø.

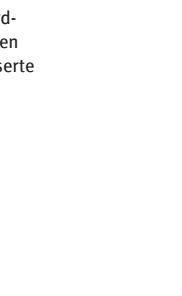
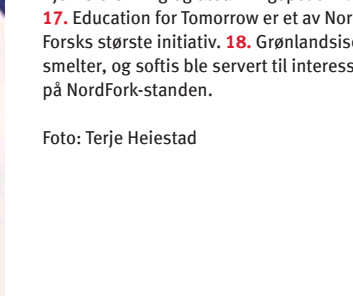
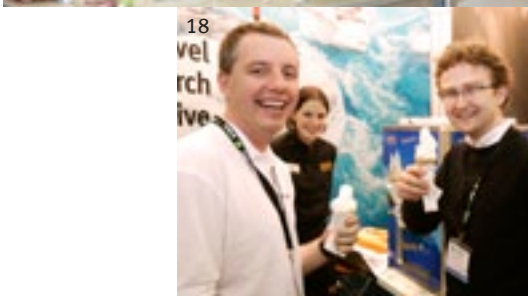
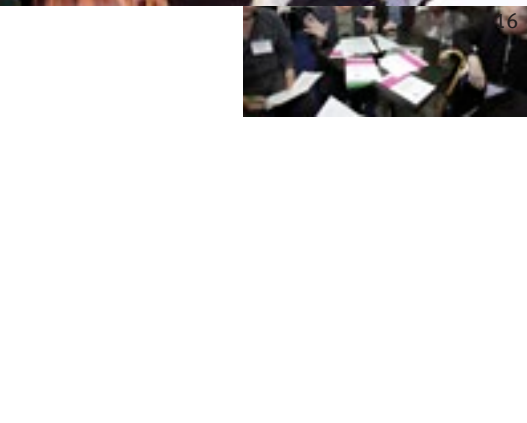
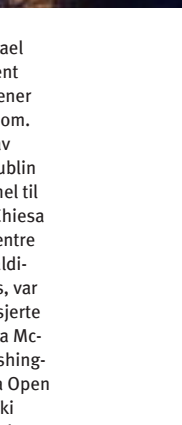
The Nordic Bio-economy Initiative ble på møtet i MR-FJLS den 28. juni, trukket fram som en aktuell aktivitet innenfor forskning og innovasjon på «grønne løsninger» og et biobasert samfunn. Initiativet har også potensial til å forene den nordiske satsningen på grønn vekst med tilsvarende aktiviteter i EU. MR-FJLS sin målsetning er å styrke sektorovergripende relasjoner og samarbeid innenfor jordbruk, matproduksjon, skogbruk og fiskeri for å løse samfunnsrelaterte utfordringer. «The Nordic Bioeconomy Initiative» er et slikt sektorovergripende samarbeid.

Niels Gøtke er avdelingsleder i Center for Strategisk Forskning og Vækst ved Styrelsen for Forskning og Innovation. Han er styreleder for Nordisk komite for jordbruks- og matforskning (NKJ)

Nordisk komité for jordbruks- og matforskning (NKJ) har som et overordnet mål å fremme en kunnskapsbasert jordbruks- og matsektor i de nordiske landene. For å oppnå dette støtter NKJ nordisk forskningssamarbeid innenfor jordbruks- og matforskning, herunder skogbruk og fiskeri. Sekretariatet for Nordisk komité for jordbruks- og matforskning (NKJ) ligger hos NordForsk.

Konferansen **Euroscience Open Forum 2012** fant sted i Dublin i juli. NordForsk deltok med en stor stand i messehallen. En rekke ledende nordiske og internasjonale toppforskere deltok på NordForsks seks sesjoner innenfor temaene eScience, hjerneforskning, utdanningsforskning, aldring, kosthold, Open Innovation og Toppforskningsinitiativet, og utfordringene med å kommunisere klimaendringer. ESOF 2012 utgjorde en av de største samlingene av forskere i Europa noen gang. Hovedhensikten med ESOF er å vise det beste av offentlig og privat forskning og innovasjon og å nå ut til befolkningen. Konferansen samlet deltakere fra mer enn 70 land. ESOF 2014 skal arrangeres i København

1. ESOF2012 ble offisielt åpnet av Michael D. Higgins, Irlands president og anerkjent dikter. 2. Professor Laura Fratiglioni mener det er mulig å oppnå en sunnere alderdom. 3. Professor Lars Börjesson er opptatt av eScience. 4. Professor Maria Slowey, Dublin City University. 5. Du blir aldri for gammel til å lære et nytt språk, sa Dr Bruno della Chiesa fra Harvard University. 6. Convention Centre Dublin. 7. Hallgrímur Jónasson, Generaldirektør ved Islands forskningsråd Rannís, var en av mange ESOF-deltakere som engasjerte seg i rundbordsdiskusjonene. 8. Cynthia McIntyre, Council of Competitiveness, Washington DC, delte noen av sine erfaringer fra Open Innovation. 9. Heidi Haggren fra Helsinki University. 10. Professor Mikael Fogelholm synes at også eldre bør tenke på sunn livsstil. 11. Dr David Nutt, Imperial College, London, er opptatt av hvordan vi kan forbedre en aldrende hjerne. 12. Det mitt inntrykk at nordiske forskere ofte er over gjennomsnittlig utadvendte og sosialt engasjerte, sier Quentin Cooper, BBC-journalisten som ledet NordForsks seminarer. 13. Professor Anne Tjønneland foredrag: Mange var ivrige etter å lære om helsegevinsten ved rugbrød og helkorn. 14. Professor Anne Tjønneland forklarer hvordan tradisjonelt nordisk kosthold kan forhindre kreft. 15. NordForsks stand på EuroScience Open Forum i Dublin. 16. Dr Catherine Odora Hoppers, University of South Africa, snakket om hjerneforskning og utdanningspolitikk. 17. Education for Tomorrow er et av NordForsks største initiativ. 18. Grønlandsisen smelter, og softis ble servert til interesserte på NordForsk-standen.

Foto: Terje Heiestad

BBC's forskningsjournalist Quentin Cooper om nordiske forskere:

Sosialt engasjerte og utadvendte

Den anerkjente forskningsjournalisten Quentin Cooper var moderator for seks seminarer og foredrag i regi av NordForsk på Euroscience Open Forum (ESOF) i Dublin sist sommer.

Cooper er kjent fra BBC Radio 4 og som leder av TV-programmet BBC Material World. Etter konferansen snakket han med NordForsk magasin om noen av sine erfaringer. Her følger utdrag fra samtalen.

Hvordan vil du sammenfatte dine erfaringer fra ESOF2012?

På slike konferanser er det viktig at utstillerne er nøyaktige og gjennomtenkte, og innstilt på å gjøre noe annerledes. Like viktig er det at de ikke tar seg selv for høytidelig, og at de får de besøkende til å føle seg velkomne. Teamet fra NordForsk var hyggelige, fleksible og morsomme – og tenkte på både detaljene og de store ideene. De lyktes også med å lage seminarer som fikk tilhørerne til å føle at dette var interessante, livlige og nyttige debatter av betydning. Jeg merket også at publikum bidro når de hadde noe på hjertet.

Hvordan opplevde du at NordForsk-standen og seminarene ble mottatt av de besøkende?

Det virket som det alltid var mye folk på NordForsk-standen, og ekstra mye når det var en mottakelse eller annet som skjedde. Jeg snakket med mange som var der etter seminarene; noe som gjorde det hele enda mer interessant. Når det gjelder selve seminarene, syntes jeg det var fremragende innledere, en del fascinerende ideer og noen virkelig spennende diskusjoner. Jeg fikk også mange gode tilbakemeldinger og fanget opp at det ble snakket positivt om NordForsk rundt omkring på ESOF.

Hva er det første du tenker på når du hører ordene nordisk forskning?

I dag assosierer jeg NordForsk og det jeg nylig har lært om samarbeid over landegrensene, med deling av kunnskap gjennom «open innovation» og entusiasmen rundt de nye samarbeidsmåtene i det nordiske eScience globaliseringsinitiativet. Kanskje er det naivt, og alt er selvsagt ikke perfekt, men for meg ser det ut til at dette er et godt eksempel på den type samarbeid mellom landene som EU arbeider med å få til. Før ESOF2012 var jeg mye i kontakt med ulike vitenskapelige organisasjoner og regjeringene i Norden, og jeg ledet flere seminarer og konferanser på nordisk nivå, blant annet konferansen som førte fram til

Lund-erklæringen. I april i år var jeg moderator for «Science in Dialogue» i Odense, som markerte det danske formannskapet i EU, og jeg var også med på et møte i NORDERA. Så jeg vet det er mye spennende som foregår!

Er det noe som kan beskrives som typisk nordisk når det gjelder forskning og vitenskap?

Jeg liker ikke å generalisere, og man kan ikke skjære alle forskere over én kam uansett hvor i verden man er. Men hvis du insisterer, er det mitt inntrykk at nordiske forskere ofte er over gjennomsnittlig utadvendte og sosialt engasjerte, og at de er opptatt av hvordan arbeidet deres kan passe inn i en større sammenheng.

Innenfor hvilket fagområde eller sektor mener du nordisk forskning ligger i front, tidligere og i dag?

I tillegg til å være fremst innenfor eVitenskap og samarbeid over landegrensene, har jeg lagt merke til viktige bidrag i bl.a. medisin, spesielt hva angår forståelse av hjernen, men også innenfor teknologi og IT-sikkerhet, samt i høy grad innenfor bio- og nanoteknologi. Det er mitt generelle inntrykk at det har skjedd mer innenfor biologi og «life science» enn realfagene mer generelt, selv om det naturligvis har kommet svært betydningsfulle bidrag også her.

Angående historiske bidrag til vitenskapsutviklingen, synes jeg ikke at en fra Storbritannia bør svare på dette, siden det er håpløst for meg å få med alle de viktigste på listen. På sparket kan jeg nevne navn som Ångström, Scheele, Brahe, Abel, Celsius, Linné, Arup, Bohr, Berzelius og Nygaard, for ikke å forglemme Nobel!

Hender det at du har nordisk forskning representert på BBC Material World?

Ja. Vår dekning tar utgangspunkt i forskning av global betydning, selv om vi av og til gjør unntak for stoff fra Storbritannia. Så vi intervjuer gjerne noen om nordisk forskning når det skjer et gjennombrudd eller en større oppdagelse. Vi kan også intervju en nordisk forsker fordi vedkommende har ledet eller vært del av et team som har oppnådd noe oppsiktsvekkende. I tillegg til å snakke med nordiske forskere fra vårt studio i England, har jeg selv reist til Norden i alle fall fem ganger for å gjøre intervjuer. Et par av tilfellene jeg husker godt var et besøk i Helsingfors for å lage et program om antivirus-teknologi og i København for å snakke med forskere om hvordan publikum i museene forurenses historiske gjenstander – ikke minst langskip fra vikingtiden.

Foto: Terje Heiestad

Quentin Cooper er en anerkjent forskningsjournalist og programleder i BBC. Han er også en populær moderator og foredragsholder på vitenskapelige seminarer.

Beatrix Vierkorn-Rudolph

Uvurderlig eInfrastruktur

Dr. Beatrix Vierkorn-Rudolph er styreleder for European Strategy Forum on Research Infrastructures (ESFRI), et strategisk verktøy som skal fremme forskningssamarbeid i Europa og styrke forskningens posisjon internasjonalt.

Hun er også visegeneraldirektør i Tysklands Departement for utdanning og forskning. På ESOF2012-konferansen satt hun i panelet der Nordisk eVitenskaps Globaliseringsinitiativ (NeGI) ble debattert. I et tilbakeblikk oppsummerer hun det slik:

– Jeg satte stor pris på å kunne utveksle synspunkter med mennesker med forskjellig bakgrunn. Konferansen om eVitenskap var godt planlagt og ga oss en anledning til å drøfte i dybden behovet for e-infrastrukturer for å utvikle forskningsinfrastrukturer.

Hvordan kan eInfrastrukturer bringe europeisk forskning fremover, og hva er de største fordelene?

– eInfrastruktur er uunnværlige for å kunne håndtere de enorme mengder data som forskningsinfrastrukturer frembringer. De forenkler og gjør tilgangen til nye og spredte forskningsnettverk lettere. De bidrar til opplæring av unge forskere og er en hjelp ved distribusjon av data.

Hvordan passer den nordiske eInfrastrukturen inn i det større europeiske bildet?

– Jeg tror at det nordiske samarbeidet om eInfrastruktur bidrar til at de nordiske landene bedre kan involveres i Det europeiske forskningsområdet. Gjennom dette initiativet kan de spille en viktig rolle ved å opprette nye forskningsnettverk.

Er det riktig å snakke om at eVitenskap kan føre til en forskningsrevolusjon eller er det bare nye måter å kommunisere og samarbeide på?

– Jeg tror det er riktig å snakke om en revolusjon innen eVitenskap og eInfrastruktur, for akkurat nå kan vi ikke helt forstå utfordringene som eVitenskap medfører i hverdagen. Vi vet heller ikke hvilke muligheter det kan innebære for fremtidens forskning og forskningssystemer.

På hvilke forskningsfelt – hvis noe – kan nordisk forskning sies å ligge i forkant, sett fra Tyskland?

– Nordisk forskning spiller en viktig rolle på miljøfeltet, men også på det biomedisinske området. Forskere fra Norden er i fremste rekke når det gjelder forskning i Europa.

Foto: Terje Heilestad

Beatrix Vierkorn-Rudolph har doktorgrad i kjemi ved det tekniske universitetet i Darmstadt. Hun er assisterende direktør for Large Research Infrastructure, Energy and Basic Research of the Federal Ministry of Education and Research i Tyskland (BMBF). Hun er styreleder i ESFRI (European Strategy Forum on Research Infrastructures)

Cherri M. Pancake

Tenk mer globalt!

Dr. Cherri M. Pancake er professor i Electrical Engineering & Computer Science og Intel Faculty Fellow ved Oregon State University, USA.

Hun har brukt sin etnografiske bakgrunn for å forske på brukergrensesnitt og utvikle mer brukervennlig programvare. Hennes målgruppe er praktiserende ingeniører og andre som driver med anvendt forskning. I Dublin var hun med i panelet som diskuterte det nordiske eScience-initiativet. Her ser hun tilbake på ESOF2012 og oppsummerer:

– Det viktigste for meg var muligheten til å møte svært interessante mennesker med ulik bakgrunn og diskutere spørsmål knyttet til eVitenskap, og da særlig problemene med å utveksle data på tvers av vitenskapsgrener. Og Nord-Forsk-seminaret om eVitenskap bød på en underholdende og tankevekkende debatt.

På hvilken måte kan eVitenskap bringe global forskning videre, og hva mener du er de viktigste fordelene ved eVitenskap?

– Den viktigste fordelene er å kunne krysse tradisjonelle grenser – både geografiske og mellom fagdisiplinene – noe som bidrar til at folk kan dele ressurser og dra nytte av hverandres forskning på måter som aldri før har vært mulig.

Hvordan passer Nordisk eVitenskaps Globaliseringsinitiativ med andre lignende initiativ eller tiltak? Finnes det paralleller i USA?

– Det nordiske initiativet ser ut til å være mer strukturert enn de fleste tiltakene i USA, der enkelte disipliner har utviklet eInfrastruktur, mens det ikke har vært mange seriøse forsøk på å krysse faggrensene. Jeg håper det nå blir mulig å oppnå resultater som viser hvor viktig det er å tenke mer globalt.

Er det riktig å snakke om eVitenskap som en revolusjon innenfor forskningen, eller er det bare nye måter å kommunisere og samarbeide på?

– Det er litt tidlig å snakke om en «revolusjon», selv om eVitenskap absolutt tilbyr muligheten til å revolusjonere måten forskerne kan dra nytte av hverandres arbeid på.

På hvilket forskningsfelt – hvis noe – kan nordisk forskning sies å være i fremste rekke, sett fra USA?

– Informasjon om helsetjenester – dere er mange år foran oss med å få tilgang til og dele medisinsk informasjon, noe som har ført til meget viktige analyser og rapporter. Her trenger vi å lære av dere!

Cherri M. Pancake er professor på School of Electrical Engineering and Computer Science ved Oregon State University. Hun ble utnevnt som ekspert på eInfrastruktur ved The National Science Foundation, som er USAs forskningsråd.

Hvordan kan man visualisere klimaforandringer?

Anne Gammelgaard undersøger hvordan folk opfatter klimaforandringer. Hun ønsker at finde ud af hvordan interaktive visualiseringsredskaber kan hjælpe folk til at få bedre forståelse for klimaændringer – eller om det er muligt at bruge visualiseringsværktøj til at skabe større indsigt.

Gammelgaard koordinerer centeret NORD-STAR - Nordic Centre of Excellence for Strategic Adaption Research. Centeret støttes af NordForsk og fokuserer på forskning, som kan hjælpe Norden til at tilpasse sig klimaændringerne og utilsigtede konsekvenser af klimapolitik.

Arbejdet hos NORD-STAR har givet Anne mulighed for at påbegynde sit PhD-studie indenfor Climate Communication ved Linköping Universitet, som er en af de ni NORD-STAR samarbejdspartnere.

– For mig er det en fantastisk mulighed at blive en del af Centre for Climate Science and Policy Research (CSPR) på Linköping Universitet. Jeg synes det er utrolig lærerigt at arbejde i et tværfagligt forskningsmiljø som CSPR, siger hun.

Forskningen indenfor klimaforandringer byder på mange kommunikations udfordringer.

– Jeg synes det er interessant at udforske hvordan klima-information bliver opfattet og fordøjet af offentligheden, og hvorfor mange mennesker er skeptiske, siger Anne Gammelgaard, som har baggrund indenfor virksomhedskommunikation. Hendes fokus er at undersøge hvordan interaktive visualiseringsværktøj påvirker folks ideer og forståelse for klimaforandringer.

– Undersøgelser har vist, at der er mange udfordringer eller barrierer når det gælder at kommunikere klimaforskning ud til offentligheden. Interaktiv visualiseringsværktøj siges ofte at være meget effektive, når det handler om at bryde disse barrierer – og det er dét, jeg er interesseret i at undersøge. Kan disse visualiseringsværktøjer virkelig hjælpe os til at bryde kommunikationsbarrierer?

– Fra kommunikationsvidenskaben og -praksis kan vi lære, at hvis du ønsker, at dit publikum skal forstå dit budskab og synes, at det er relevant, så er det ekstremt vigtigt at forstå den kommunikative kontekst. Vi er også nødt til at opnå bedre forståelse for målgruppen. Hvis du ønsker at kommunikere noget til nogen – med det mål at forandre

holdninger og opførsel – så må målgruppen være udgangspunktet for din process.

– Det er afgørende at identificere de vigtigste motivations faktorer og målgruppens informationsbehov. Vi skal altid spørge os selv: Kommunikerer vi på en sådan måde, at folk tænker: Åh, dette er vigtigt! Hvis vi lykkes med det, er der større sandsynlighed for, at vi vil opnå succes når det gælder at kommunikere videnskab og dermed sikre den samfundsmæssige relevans og værdien af forskningen.

Mange mennesker opfatter spørgsmål om klimaforandringer som noget negativt og irrelevant. Anne Gammelgaard er overbevist om, at vi er nødt til at bevæge os hen imod en mere positive tilnærming.

Hvis jeg skulle bygge et hus...

Et praktisk eksempel på dette er et NORD-STAR forskningsprojekt i samarbejde med et konsortium af forsikringsselskaber. Et af målene er at udvikle et web-baseret værktøj, som kan hjælpe husejere til at træffe kvalificerede beslutninger, når de for eksempel skal bygge et nyt hus.

Set ud fra et kommunikationsperspektiv, er det vigtigt at tænke på det informationsbehov husejerne har, når værktøjet skal udvikles: Hvis jeg bygger mit hus et bestemt sted, hvad skal jeg så være opmærksom på? Hvordan ser de sandsynlige fremtidige scenarier ud? Hvad bør jeg gøre for at være forberedt? Er der risiko for, at øget regn kan føre til jordskred?

Dette er nogle af de spørgsmål og problemstillinger som NORD-STAR visualiseringsværktøjet VisAdapt, har til formål at belyse:

Den måde forsikringsbranchen samarbejder med forskere på i dette projekt er unik. Ved at arbejde sammen, kan alle de forskellige interessenter løse problemer og få noget til gengæld. Og dermed har vi en win win situation!

NORD-STAR består af ni partnere i de fem nordiske lande, inklusiv universiteterne i Aarhus og Linköping. Centret ledes af professor Michael Evan Goodsite, Aarhus Universitet. Annes vejledere ved Linköping Universitet er lektor Victoria Wibeck, lektor Tina Neset og professor Björn-Ola Linnér – alle en del af NORD-STAR.

Anne Gammelgaard er førsteamanuensis på Århus Universitet. Hun er koordinator for Nordic Centre of Excellence NORD-STAR.

NORD-STAR er Nordic Centre of Excellence (NCoE) for Strategic Adaption Research, relateret til klimaændringer. NORD-STAR er hovedsageligt finansieret af Toppforskningsinitiativet. Omkring 25 procent i ekstra finansiering kommer fra de ni centrale partnere i NORD-STAR konsortiet. Andre forskningsorganisationer og ikke-akademiske interessenter bidrager yderligere med finansiering og menneskelige ressourcer. Forsikringsprojektet, som løber fra 2011 til 2015, er et af flere NORD-STAR delprogrammer.

Fokus og prioriteringer sentralt i det nordiske samarbeidet

Halldór Ásgrímsson har vært Generalsekretær i Nordisk ministerråd siden 2006, og hadde før det flere ministerposter i den islandske regjeringen, blant annet som statsminister.

Ásgrímsson nærmer seg slutten på sin periode i Ministerrådet, og NordForsk magasin har spurt han om viktige utviklingstrekk som har skjedd i det nordiske samarbeidet i hans periode, og hvilke hovedlinjer han kan se i framtiden.

– Det har vært veldig viktig å fokusere og å prioritere våre oppgaver. Det som var viktig i starten var at statsministrene ble mer involvert i vårt arbeid, og det ble utarbeidet forslag til klare prioriteringer, som resulterte i globaliseringsinitiativene. Satsingen på Toppforskningsinitiativet innenfor energi, klima og miljø har ført til mange gode initiativer som har hatt stor innflytelse og betydning, sier Ásgrímsson.

Og han fortsetter: –Det har ført til at vi har jobbet med større og tverrgående oppgaver, som har involvert mange ministerråd, institusjoner og andre aktører i landene og utenfor. Dette har vært mulig pga statsministrenes engasjement, som vi nå ser videreføres i initiativer for grønn vekst, og for helse og velferd. Denne arbeidsmåten har endret det nordiske samarbeidet, og prioriteringene har kommet klarere inn i de ulike ministerrådene.

Det mest avanserte samarbeidet i verden

Et annet utviklingstrekk som Ásgrímsson peker på, er den internasjonale utviklingen og globaliseringen, som gjør at regionalt samarbeid blir mer aktuelt, ikke bare i vår del av verden. Det er for eksempel et nytt regionalt samarbeid under utvikling i Asia, mellom Kina, Japan og Sør-Korea, hvor de har dannet et råd med felles sekretariat i Seoul. De ønsker å lære av Norden og samarbeide med oss.

Det er interesse for regionalt samarbeid innenfor Europa også, og den nordiske modellen får interesse fra mange land, som Polen, Tyrkia, Ungarn og Slovakia. Disse landene ser at de nordiske landene samarbeider godt med hverandre, og også med de baltiske statene.

– Det nordiske samarbeidet er det mest avanserte samarbeidet i hele verden – og det har det vært lenge, sier generalsekretæren.

Arktis – en ny region

Det arktiske området utgjør en «ny» region, og interessen har økt fra tilnærmet null til enorm oppmerksomhet og fokus i mange land, og ikke bare hos de som har grenser mot Arktis.

– En grunn til at Arktisk Råd ble opprettet var nordisk samarbeid. Etter foredrag og diskusjon i Nordisk Råd tidlig på 90-tallet ville alle være med. Forløperen til Arktisk Råd

ble stiftet, men det var ingen større interesse for det utenfor Norden, spesielt ikke i Brussel eller USA. Men nå er situasjonen en helt annen: Alle vil være med, og det er nærmest en «kø» av nasjoner som vil komme inn. Dette er en meget god utvikling, sier Ásgrímsson.

– En stor del av Norden ligger jo i det arktiske området. Det er en selvfølge at vi deltar, og vi har betydd mye i Arktisk Råd. Norden har midler og stor kapasitet til å bidra inn i det arktiske samarbeidet, og derfor har vi også stor innflytelse i Arktisk Råd. Det er viktig å fortsette med dette. Nå er det også interesse fra Canada, USA og Russland for å delta i forskningssamarbeid med de nordiske landene.

Toppforskningsinitiativet viktigst

Som svar på spørsmål om hva som har vært den viktigste utviklingen innenfor det nordiske forskningssamarbeidet, er ikke generalsekretæren i tvil om at det er Toppforskningsinitiativet som har vært den viktigste oppgaven, og som har hatt størst innflytelse:

– Resultatet er enestående. Vi har fått med flere aktører enn før, og fått stor oppmerksomhet, spesielt i Europa. TFI vil fortsette å være et eksempel på hva det nordiske samarbeidet kan få til.

Den nordiske modellen under press

Ásgrímsson peker på de utfordringene som den nordiske modellen står overfor. Det er et stort behov for å møte alle disse utfordringene, blant dem innenfor helse og velferd, slik at vi kan oppfylle folkets behov i fremtiden.

– Forskning på dette feltet vil ha fundamental betydning, sier han.

Mer nordisk samarbeid

– Ut fra mine erfaringer i Nordisk ministerråd er mitt råd for framtiden: Mer nordisk samarbeid! Det bør brukes mer som et verktøy for å komme ut av den økonomiske krisen. Samarbeidet kan hjelpe oss med å redusere kostnader og øke inntekter, og å øke vårt internasjonale samarbeid. Vi bør benytte våre sterkeste verktøy og øke vår innflytelse, og dette kan gjøres i mye større grad felles i et nordisk samarbeid. Og vi kan samle ressursene enda mer innenfor forskning.

– NordForsk vil være en meget viktig aktør i fremtiden. Derfor er det også viktig at de nasjonale forskningsfinansierene er med NordForsks styre, avslutter generalsekretæren.

Halldór Ásgrímsson er avtroppende generalsekretær i Nordisk ministerråd. Han har 32 år bak seg i politiken i Island og var statsminister fra 2004 til 2006.

Dagfinn Høybråten

Ny Generalsekretær for Nordisk ministerråd

De nordiske samarbeidsministerne har besluttet at Dagfinn Høybråten blir ny generalsekretær i Nordisk ministerråd fra mars 2013.

Dagfinn Høybråten er en av det norske Stortingets visepresidenter. Han har bred politisk og administrativ erfaring som statsråd, trygdedirektør, rådmann og direktør i Kommunenes Sentralforbund. Høybråten erstatter Halldór Ásgrímsson, som har vært generalsekretær i Nordisk ministerråd i seks år.

Gjennom hele sitt politiske virke har Dagfinn Høybråten vært aktivt engasjert i det nordiske samarbeidet. Som helseminister og senere arbeids- og sosialminister deltok han i Nordisk ministerråd i mer enn 6 år. Han har vært leder for Norges delegasjon til parlamentarikersamarbeidet Nordisk råd og president i Nordisk råd.

Ut fra din bakgrunn med bred politisk erfaring og kunnskap om det nordiske samarbeidet, hva vil du si at er de viktigste områdene for nordisk samarbeid i dag?

Og i årene som kommer?

– Det kanskje mest dynamiske området for Nordisk samarbeid i dag er det som skjer innen forsvars- og sikkerhetspolitikken. Det er ikke lenge siden dette var temaer man ikke kunne snakke om i nordisk sammenheng. Vi kan lære av det som har skjedd på denne sektoren. Samarbeidet er konkret, pragmatisk og effektivt knyttet til det som gir nordisk nytte. Jeg tror det er mer slik nordisk nytte å hente på de fleste sektorer. Selv har jeg vært sterkt engasjert i arbeidet med å fjerne grensehindre som kanskje har størst folkelig betydning.

Det nordiske samarbeidet er i utvikling, noen vil si at det er inne i en renessanse etter at det europeiske samarbeidet har stått høyt på agendaen hos mange i noen år. Globaliseringen gjør dessuten at de nordiske landene blir små aktører hver for seg. Hvilke synspunkter har du på betydningen av internasjonalt samarbeid og Nordens rolle i dette?

– Regionene har fått en fornyet betydning i en mer globalisert verden. Vi ser det i Europa og på verdensbasis. Norden har de senere år vist at ulik tilknytning til EU eller NATO ikke hindrer et økt praktisk samarbeid der vi utnytter komparative fortrinn landene imellom. I en økonomisk krisetid i Europa retter mange blikket mot den nordiske erfaringen. Jeg tror vi har en viktig sjanse til å bygge den nordiske modellen som merkevare internasjonalt.

Kunnskapstriangelen (med fokus på utdanning, forskning og innovasjon) står sentralt i arbeidet rettet mot ny økonomisk vekst. Hvilken betydning vil nordisk forskning kunne få i denne sammenhengen?

– Norden er viktig som geografisk base for samarbeid både om forskningspolitikk, forskningsprogrammer og institusjonssamarbeid. Effekten avgjøres av hvor gode vi er til å finne nytteverdien av nærhet i kultur, geografi og arbeidsformer.

Hvilke forventninger har du til arbeidet som ny generalsekretær i Nordisk ministerråd?

– Jeg gleder meg til å arbeide med spørsmål som har opptatt meg både som embetsmann, statsråd og parlamentariker. Jeg ser fram til en god dialog med mine oppdragsgivere i regjeringene. De har gitt meg et oppdrag om å bidra til å utvikle, målrette og effektivisere seg nordiske samarbeidet. Det ser jeg fram til å ta fatt på.

Dagfinn Høybråten blir ny generalsekretær i Nordisk ministerråd fra 2013. Han er tidligere statsråd i Sosial- og helsedepartementet og senere i Arbeids- og sosialdepartementet, og har vært parlamentarisk leder for Kristelig Folkeparti (KrF). Høybråten har også jobbet som direktør for Rikstrygdeverket. Han var president i Nordisk Råd i 2007.

NordForsk Policy Papers 2012

Analyser og studier av nordisk forskning og forskningspolitikk er en viktig del av NordForsks rolle som strategisk rådgiver på forskningsfeltet. Slike analyser kan bidra til et godt grunnlag for videre beslutninger om nordiske initiativer. En av måtene NordForsk jobber med dette på, er publikasjonsserien Policy Papers.

I 2012 publiserte NordForsk disse fire Policy Papers:

ISSN 1890-0429

Stensberggata 25
N-0170 Oslo
www.nordforsk.org
Org. nr. 971 274 255

Redaktør: Kommunikasjonssjef Anne Riiser
Redaksjon: Dag Inge Danielsen,
Siw Ellen Jakobsen, Bård Amundsen,
Norunn Torheim og Marius Hagen
Omslagsfoto: © Terje Heiestad
Utforming: Jan Neste Design
Trykk: 07-gruppen 4000x

Miljømerket Svanen
ble etablert i 1989 av
Nordisk ministerråd